

TURKU VUONNA 1918

Artikkelikokoelma (luonnosasteella kommentointia varten)

William Lundberg (1886 – 1918)

Arbetet - lehden toimitsija, vallankumousaktivisti, Turun diktaattoriksi mainittu

Turussa 4.9.2015

Timo Leinonen

Sisältö

1.	Punaisen vallan aika Prusilla talon tyttären kertomana.....	5
1.1.	Levottomuudet alkavat.....	5
1.2.	Voimellakka kiristää tunnelmaa Turussa	5
1.3.	Marraskuun suurlakko johtaa punaisten valtaan, tilanne kiristyy	6
1.4.	Punaiset julistavat vallankumouksen alkaneeksi	7
1.5.	Poliittinen murha Turussa tuomitaan.....	7
1.6.	Prusin talon tietolähteet.....	8
1.7.	Tarkastuksia ja etsintöjä	8
1.8.	Heinän hakua ja hermojen kiristymistä	9
1.9.	Ellin joutuu oppaaksi kotitarkastukseen	10
	Ensiaputöitä.....	11
	Vilhon taistelujen tie.....	11
	Epävarmuuden aikaa Prusilla	12
	Punainen valta hiipuu	12
	Punaisten lähtö.....	12
	LÄHTEET	13
2.	PUNAVALLAN AIKAA LIISA AHLMANIN JA MARTTI HAAVION SILMIN.....	15
	VUOSI 1917 JA SEN ALKUPUOLI.....	15
	”Välttää ulkona liikkumista”	15
	VUODEN 1917 LOPPUPUOLI.....	17
	Sodan aavistelua.....	17
	Yleislakon tykinlaukaukset	17
	Itsenäisen Suomen alkutunnelmat	18
	Vuosi 1918.....	18
	Lääninhallitus vallataan.....	19
	Opettaja pidätetään, päätoimittaja surmataan.....	19

Salaa valkoisten joukkoihin	20
Saksalaisia sotilaita	21
Huhtikuu 1918	21
Pakkokaartilaisia ja vaarallinen asu	22
Punaisten valta murenee	23
Metsämäki pakoreitillä	25
Valkoisten joukot Turussa	25
LÄHTEET	26
3. VALLANKUMOUKSELLISIA HALISISTA JA TURUSTA VUONNA 1918 JA HEIDÄN KOHTALONSA.....	27
3.1. HALISTEN VALLANKUMOUKSELLINEN KOSTI SALONEN	27
3.2. TURUN VALLANKUMOUKSELLISTEN WILLIAM LUNDBERGIN JA GEORG BOLDTIN ANKARA KOHTALO	31
ARBETET LEHTI.....	31
GEORG BOLDT.....	32
WILLIAM LUNDBERG	33
MARRASKUUN YLEISLAKKO JA SEN JÄLKEISET TAPAHTUMAT 1017	33
INSINÖÖRIMURHAT	36
AHVENANMAA JA PUNAVALLAN LOPPU TURUSSA	37
LÄHTEET	40
4. FILOSOFI ERIK AHLMAN POHDISKELEE SOTAA	41
4.1. SODAN VÄJÄÄMÄTTÖMYYDESTÄ ERIK AHLMANIN MUKAAN	41
MITEN SITTEN SODAT VOITAIISIIN EHKÄISTÄ?	41
LOPUKSI	43
LÄHTEET.....	43
4.2. VALTIO ON ITSESSÄÄN SODAN SYY	44
4.3. SOTA, VÄLINE LISÄTÄ OMAISUUTTA	45
G. F. Nicolain teoria sodasta	45

LOPUKSI47

LÄHTEET47

1. Punaisen vallan aika Prusilla talon tyttären kertomana

1.1. Levottomuudet alkavat

Turku oli levoton kaupunki vuonna 1917. Prusin talo sijaitsi silloin vielä itsenäisessä Maariassa, joka oli tavanomaista punaisempi kunta. Esimerkiksi Maarian omassa punakaartissa oli 1000 – 1500 miestä, kun Kaarinan kaartissa oli vain 500. Prusin talon väki taas edusti tiukasti vastakkaista suuntaa.

Venäjällä tapahtui maaliskuussa vallankumous ja tsaari Nikolai II luopui vallasta. Vallankumous synnytti Suomessa ajatuksia uudesta ajasta ja järjestyksestä. Turussa palokuntalaiset esittivät ensimmäisiksi vaatimuksensa, joita sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö kannatti järjestämällä yleislakon vaatimusten tueksi. Myös Prusin talon maataloustyöväki oli silloin lakossa. Peltotöissä oli silloin isäntäperheen poikien lisäksi myös Maarian pappilasta silloisen kirkkoherran Ivar Tallgrenin poika Oiva Tallgren.

Levottomuus vain tuntui jatkuvan. Suomalaisia oli ollut Venäjällä linnoitustöissä. Sitä kautta tulivat myös uudet vallankumoukselliset opit tutuiksi. Etelä-Suomeen oli tuotu työvoimaa Venäjän eri osista kaivamaan mm. juoksuhautoja. Mukana oli palmikkopäisiä kiinalaisia, jotka elintavat hämmensivät. Elli kertoo, miten hän kerran Helsingissä näki tapauksen, jossa eräs kiinalainen osti ensin hiivaleivän ja leikkasi sen halki. Leipien väliin hän kaivoi taskustaan paperikääröistä kaksi onkimatoa. Näin valmistamansa ruoka-annoksen hän sitten nautti lounaakseen.

1.2. Voimellakka kiristää tunnelmaa Turussa

Elintarvikkeista oli pulaa. Vilja oli kortilla kesästä 1917. Elokuussa tapahtui Turussa kauppatorin lähistöllä suurta huomiota osakseen saanut ns. voikapina- tai mellakka. Voista oli silloin kova pula. Valiolla oli silloin voivarasto Eerikinkadun ja Kauppiaskadun risteytyksessä Kauppatorin kulmauksessa vielä olemassa olevassa rakennuksessa. Kaupungilla levisi huhu, että varastossa oli 1000 kappaletta 50 kg:n voiaastiaa odottamassa hinnankorotusta.

Kauppatorilla pidettiin kokous, jossa päätettiin tarkastaa Valion varasto. Varasto tarkastettiin ja sen yhteydessä takavarikoitiin 500 voiaastia, jotka myöhemmin niin ikään Kauppatorilla pidetyssä kokouksessa päätettiin jakaa ilmaiseksi voikortteja vastaan. Tapaus synnytti mittavan poliisitutkinnan. Kuusi henkilöä vangittiin ja yli kahtasataa kuulusteltiin. Tapauksesta käsiteltiin neljässä oikeudenistunnossa. Viimeisen istunnossa aseistetut venäläiset merisotilaat tunkeutuivat istuntosaliin ja vapauttivat syytetyt perustellen toimenpidettä sillä, että täysivatsaisille ei voi olla oikeutta tuomita nälkäisiä.

Suojeluskunnan perustava kokous pidettiin elokuussa 1917. Ilmeisesti viimeistään näihin aikoihin perustettiin myös Turun ja Maarian punakaartitkin, vaikka niiden perustamisesta on tietoa käytettävissä vasta lokakuun lopulta.

1.3. Marraskuun suurlakko johtaa punaisten valtaan, tilanne kiristyy

Marraskuussa tilanne Turussa kiristyi entisestään maanlaajuisen suurlakon aikana 14.–17.11.1917. Turun julkisten rakennukset lipputangoissa liehuivat punaiset liput. Työväenjärjestöt ottivat käytännössä vallan jo silloin. Kaupungin poliisilaitos ja virastot suljettiin.

Poliisin tilalle asetettiin työväen miliisi, joka muodostettiin yhdestä työväen järjestyskaartin komppaniasta. Maaherra K. J. M. Collania ja poliisimestari O. W. Nikanderia pidettiin panttivankeina. Sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö perusti 5-henkisen vallankumouskomitean.

Kunnallisjärjestö vaati, että kaupunginvaltuuston olisi maksettava palkkaa miliisille. Kun valtuusto ei suostunut tähän, miliisi meni lakkoon ja kaupunki kokonaan ilman järjestysvaltaa. Lakon aikana 16.–18.12.1917 öisin jopa 50 kauppaliikettä joutui ryöstöjen kohteeksi Turun keskustassa. Maltillinen sosiaalidemokraattisen siiven edustaja Turusta valittu kansanedustaja K. H. Wiik kirjoitti päiväkirjaansa, että Turku oli vuoden 1917 pahin levottomuuden pesä Suomessa.

Marraskuussa 1917 Venäjälle valta siirtyi bolsevikille ja Suomi antoi itsenäisyysjulistuksen 6.12.1917. Elli Marjanen asui syksyllä 1917 Helsingissä. Hän valmistui voimistelun opettajaksi sinä syksynä sekä suoritti yliopistossa kasvatusopin tutkinnon. Yliopistossa voi silloin suorittaa tenttejä, vaikka sen toiminta oli muuten rajoitettua. Hänen veljensä Vilho opiskeli myös silloin Helsingissä. Muut sisaruksista asuivat silloin Turussa. Elli kertoo nähneensä joulukuun 6. yliopistolle mennessään, että kaksi miestä oli vetämässä lippua Senaatin talon salkoon. Hän kertoo hämmästyneensä suuresti, että lippu olikin Suomen Leijonalippu eikä ensin kuvittelemansa punaisen vallankumouksen tunnuslippu.

Ellin suoritti kasvatusopin tutkinnon 17.12.1917. Jouluna hän olikin jos sitten Prusilla. Matti Marjasen sukulainen Mauri Rantasalo oli Saksassa koulutuksen saanut jääkäri, joka oli organisoimassa suojeluskuntien perustamista. Metsätaloutta opiskellut Vilho Marjanen oli perustamassa Maarian suojeluskuntaa. Hän kuului Helsingissä ylioppilaiden valkokaartiin. Näillä oli merkinä valkonuppinen nuppineula takin kauluskäänteessä. Kun Rantasalo tuli Prusin taloon vierailulle Liedosta jouluna 1917 ilmeisesti suojeluskuntasioissa, hän ei enää uskaltanut matkustaa junalla tunnistamisen pelossa.

Punakaarti valtasi 12.1.1918 Vartiovuoren laella silloin merikouluna toimineen observatorion päämajakseen. Kaarti nimesi sen Pietarin ja Helsingin mallin mukaan Smolnaksi. Sosialisti-lehti tuomitsee ainakin aluksi teon anarkistiseksi.

1.4. Punaiset julistavat vallankumouksen alkaneeksi

Elli hakee samaan aikaan työpaikkaa itselleen. Hän onnistuu saamaan kotiopettajan toimen Otavasta. Lähtöpäivä sinne oli sovittu tammikuun loppupuolelle. Hän lukee ystävältään saamaansa Jääkärimarssin sanoitusta. Sibelius oli juuri säveltänyt marssin.

Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen puolueneuvoston kokouksessa 23.1.1918 jyrkkä siipi vaati välitöntä vallankumousta. Maltilliset olivat aluksi voitolla, mutta jo 27.1.1918 Turussa pidettiin kokous, jossa tehtiin päätös aloittaa vallankumous sekä valittiin paikalliseen johtoon 12-miehininen vallankumousneuvosto. Helsingistä saatujen ohjeiden mukaisesti vallattiin puhelinlaitos, rautatieasema ja porvarillisten lehtien kirjapainot. Vallankumous syttyi ja Ellin matka uudelle työpaikalle jäi toteutumatta.

Parin viikon kuluessa vallattiin niin kunnalliset kuin valtiolliset hallintoelimet, joiden johtoon asetettiin omat miehet. Tämän siviilihallinnon johtoon valikoituivat yleensä punaisten maltillista ja kouliintunutta osaa edustavia henkilöitä kuten ilmeisesti muuallakin Suomessa. Turussa ei enää ilmestynyt porvarillisia lehtiä.

1.5. Poliittinen murha Turussa tuomitaan

Turku oli syrjässä varsinaisista sotatapahtumista, eikä järjestelmällistä punaista terroria kaupunkilaisia kohtaan esiintynyt. Kuitenkin Turussa tapahtui 22.–23.2.1918 välisenä yönä juutalaisella hautausmaalla Skanssinmäellä poliittinen murha, jolla on ilmeisesti ollut kauaskantoista merkitystä kansanryhmien väliseen sotaan yhdessä samoihin aikoihin tapahtuneiden muiden asioiden kanssa.

Edellisenä iltana paikalliset punakaartilaiset olivat vanginneet Pohjan Kosken tehtaan patruunan ja valkoisten ylipäällikön G. Mannerheimin serkku Albert von Julinin yhdessä kolmen muun paikallisten tehtaiden johtohenkilön kanssa. Miehet oli kuljettu junalla asemalle Turkuun ja sieltä edelleen Vartiovuoren Merenkulkukouluun, jossa oli Turun punakaartin päämaja. Miesten henkilöllisyys oli todettu. Heitä ei kuitenkaan millään tavalla kuulusteltu vaan lähes saman tien kuljetettiin teloituspaikalla Skanssinmäkeen ja ammuttiin.

Tapaus tuomittiin jyrkästi niin Sosialisti- kuin Arbetet – lehdessä. Maltilliset vallankumoukselliset kokivat teon murtaneen vallankumouksen moraalisen selkärangan. Saamaan aikaan valkoisten ylipäällikkö G. Mannerheim julkaisi 25.2.1918 erittäin jyrkän päiväkäskyn, jossa määriteltiin ohjeet siitä, miten tulee menetellä rintamalinjojen takana tavattavien vaaralliseksi luettavien henkilöiden suhteen. Käskyssä mainitaan, että se on laadittu neuvottelemalla asiasta Päämajassa olevien suojeluskuntalaisten kanssa, sekä että kysymys on hätäpuolustuksesta.

1.6. Prusin talon tietolähteet

Punaisen puolen suomenkielinen Sosialistin ja ruotsinkielinen Arbetetin toimituslinja punaisen vallan aikana oli maltillista, oppinutta sekä aatteellista. Kirjoittajina olivat usein K. H. Wiik ja Nils af Ursin. Prusin talossa Sosialisti oli ainoa lehti, josta talon väki sai julista tietoa. Lehden tietoja pidettiin täysin vääristeltyinä. Ellin mukaan ainoa tapa saada tietoa, oli yrittää opetella lukemaan rivien välistä. Hänen äitinsä tuli aivan hysteriseksi yrittäessään lukea lehteä.

Turun saaristossa oli valkoinen joukko-osasto, jota kutsuttiin Saariston vapaajoukoksi. Joukkoihin liittyi Prusin väen tuntema Yrjö Ellillä tammi- ja helmikuun vaihteessa 1918. Poika piti yhteyttä omaisiinsa. Tätä tietoa välittyi myös Prusin väelle. Maarian pappila toimi usein tiedonvälityspaikkana. Pappilassa Elli myös näkee silkkipaperilla monistetun Mannerheimin ensimmäisen päiväkäskynkin ja miettii: ”Kuka ja mistä on tämä Mannerheim, josta ei kukaan ollut kuullut puhuttavan?” ”Suomen armeijan ylipäällikkö oli päiväkäskyn alla. Onko Suomella siis armeija? Mistä se on tullut?”

Valkoisten puolella taistelleet Prusin talot pojat Vilho ja Väinö toimittivat viestejä joskus myös Prusin talon isännän Matti Marjasen sisaren, Hanna-tädin kautta. Sisar asui Turun kaupungissa Jarrumiehenkatu 4:ssä. Elli kertoo tapauksesta, jolloin tädin luokse tuli outo mies. Mies sanoi, että hän halusi jättää viestin kanttori Marjaselle edelleen toimitettavaksi. Täti kuitenkin hermostui tästä aivan tavattomasti eikä olisi halunnut ottanut viestiä vastaan: ”En ole mikään konttoristi, minä olen puuseppä Lindenin leski Johanna Marjanen” ”Mutta ettekö ole sukua kanttori Marjaselle?” ”En minä mitään –,”. Lopulta kuitenkin mies saattoi jättää viestin. Se oli sanomalehdestä reväisty suikale, johon Ellin veli Väinö oli kirjoittanut: ”Mies ja hevonen voivat hyvin.” Viesti oli suuri helpotus Prusin talon väelle.

1.7. Tarkastuksia ja etsintöjä

Maarian punakaarti perusti esikuntansa Tarmon taloon Raunistulaan. Siellä toimi myös ilmeisesti Maarian vallankumousoikeus. Prusin talossa alkoivat kotitarkastukset ja ase-etsinnät takavarikoiteineen.

Talosta takavarikoitiin kolme aluksi kolme hevosta. Ellin veli Väinö oli ottanut mukaansa valkoisten puolelle lähtiessään yhden hevosen ja yksi hevonen jätettiin talliin. Muutaman päivän kuluttua tuli kuitenkin tieto, että Turun kasarmilta voitiin hakea yksi hevonen takaisin, koska sen sanottiin olevan liian laiska. Prusilla hevosen tehtävänä oli vakituisen hoitajansa kanssa huolehtia siitä, että navetassa oli jatkuvasti vettä, rehuja pihalla ja vesitynnyri täynnä. Tämä tehtävä hoituikin moitteetta.

Prusin poikia, Väinöä ja Vilhoa, etsittiin toistuvasti. Kun etsinnät alkoivat, talon isäntä Matti Marjanen siirtyi tuvasta salin puolelle, ja emäntä Emilia Marjanen otti vastaan pistimillä varustautuneet tarkastajat. Elli

kertoo näistä keskusteluista. Kun emännältä kysytään: ”Missäs teidän pojat on?”, hän esittääkin vastakysymyksen: ”Missäs teidän pojat on?” Talon väellä ei todella ollut tietoa pojista.

Kerran erään talon kolme nuorta koulupoikaa olivat kadonneet. Kerrottiin, että he olivat Ruskon kautta keinotelleet itsensä valkoisten puolelle. Poikien Isä vangittiin ja vietiin esikuntaan Tarmon taloon. Siellä isältä kysyttiin: ”Missäs teidän pojat on?”, johon isä vastasi: ”En minä tiedä. Kadonneet ovat. Kyllä ne varmaan ovat lähteneet valkoiseen armeijaan.” Suora vastaus hämmensi kuulustelijoita ja vastaaja sai laittaa lakin päähänsä ja lähteä kotiinsa.

1.8. Heinän hakua ja hermojen kiristymistä

Punaiset hakivat Prusilta myös heiniä. Elli kuvaa emännän ja heinänhakijoiden välillä käytyjä keskusteluja seuraavasti:

Emäntä: ”Ei meillä heiniä myydä eikä anneta.”

Punakaartilaiset: ”Mutta meillä on esikunnan määräys”,

Emäntä: ”Emme me tunnusta teidän esikuntaanne emmekä hallitustanne.”

Punakaartilaiset: ”Antakaa avaimet tänne!”

Emäntä: ”Ei teillä ole mitään oikeutta mennä ottamaan heiniä meidän ladosta. Ei täällä avaimia anneta.”

Punakaartilaiset: ”Meidän täytyy murtaa ovi.”

Emäntä: ”No, kun te murratte, niin te ryöstätte. Emmehän me mitään pistimille voi.”

Sitten ovi murrettiinkin. Prusin talon tiukan vastustamisen takia, punaisten puolella oli vaikeaa löytää miehiä hakemaan heiniä Prusin talolta. Punaiset saivat toisista taloista puhelimelle annetuilla määräyksillä. Prusin talossa taas puhelimeen ei edes vastattu, kun he saivat tietää, että vain punaisten esikunnalla oli oikeus käyttää puhelinta.

Emännän hermot joutuivat lujille punakaartilaisten toistuvien käyntien takia. Joko he kysyivät poikien perään tai sitten hakivat heiniä. Emäntä purki kiukkuaan punakaartilaisiin lähes tolkuttomalla jatkuvalla ja uhmakkaalla puheellaan. Elli kertoo yhden käynnin aikana käydystä keskusteluista:

Punakaartilaiset: ”Älkää siinä nyt räyhätkö, taikka me viemme teidät esikuntaan.”

Emäntä: ”No, mikäs ihme se olisi, sinnehän te olette työksenne ihmisiä raahanneet jo monta viikkoa.”

Punakaartilaiset: ”Juu, muttei noin pirullista ämmää ole vielä vietykään.”

Emäntä: ”Siinäpä sen teidän tyhmyytenne taas oikein näkee. Kilttejä te uskallatte viedä ja ne, jotka uskaltavat teille jotain sanoa, te jätätte viemättä.”

Emäntää ei kuitenkaan koskaan viety vallankumousoikeuteen Tarmon talolle. Elli arveli sen johtuneen osaksi siksi, että hän olisi ollut siellä vielä hankalampi. Toinen syy saattoi olla myös se, että vallankumousoikeuden ylin tuomari oli ollut nuorena poikana Prusin talossa töissä maitokuskina. Poika oli saanut työstään potkut, koska hän oli joutunut kiinni siitä, että oli laimentanut maidon vedellä ja myynyt ylimääräisen maidon omaan laskuunsa.

1.9 Elli joutuu oppaaksi kotitarkastukseen

Myöhemmin Elli joutui myös itse mukaan tarkastuksiin. Oli sunnuntaipäivä ja talon isäntä Matti Marjanen oli lähtenyt tapansa mukaansa kirkkoon. Punakaartilaiset tulivat sisään sanoen: ”Me pidämme täällä nyt kotitarkastuksen, jonkun on kuljettava meidän edellämme”. Elli joutui nyt tähän tehtävään. Emäntä oli liikuntaesteinen, Kaarlo oli Turussa punaisten pakko-ottoa paossa ja talon muiden lapsien ollessa vielä liian pieniä tehtävään.

Jokainen huone tarkastettiin, uuneineen ja komeroineen. Mitään ei kuitenkaan rikottu, eikä pistimillä puhkottu esineitä. Elli meni ensin huoneisiin ja tarkastuskunta seurasi. Ullakko tarkastettiin viimeksi. Se oli avoin tila ilman komeroita. Elli pysähtyi portaiden yläpäähän ja tarkastajat menivät hänen ohitseensa. Yksi kuitenkin pysähtyi. Elli kertoo käydystä keskustelusta:

Elli: ”Mitähän te nytkin mahdatte oikein hakea?”

Mies: ”Sanokaa nyt viimeinkin, missä ne teidän pojat oikein ovat!”

Elli: ”Miten me voisimme sen sanoa, kun emme sitä tiedä?”

Mies: ”Kyllä te sen tiedätte, kyllä te sen tiedätte. Ne ovat lahtarin armeijassa Pohjois-Suomessa”

Elli: ”Niin minäkin uskon, että he ovat valkoisessa armeijassa, jos vain ovat sinne päässeet. Mutta me emme sitä tiedä. Ja jos kaksi täysi-ikäistä miestä siellä on, minne he vakaumuksena mukaan kuuluvat, niin mitä te meitä siitä kiusaatte. Siinäpä tekin seisotte kivääri kädessä minun edessäni ja minun kotonani vakaumuksenne tähden. Jos he ovat valkoisessa armeijassa, silloinhan olemme paremmin tasoissa.”

Tarkastus loppui tähän. Myöhemmin Prusin talon väelle selvisi, että punaisten esikuntaa oli saatettu perätön tieto siitä, että Väinö oli tullut kotiin Prusille. Häntä siis haettiin tarkastuksessa.

Ensiaputöitä

Elli osallistui ensiapukursseilla Turussa, vaikka hän olikin vastaavan kurssin suorittanut voimistelun opettajan tutkinnon yhteydessä Varalassa Tampereen lähellä. Sitten hän piti itse vastaavan kurssin Maarian pappilan yläsalissa. Kursseilla valmistettiin sidetarpeita, jotka sterilisoitiin lääninsairaalassa. Siellä kudottiin myös sukkaa. Ne oli määrä toimittaa joitakin teitä myöden valkoisten rintamamiehille.

Maaliskuun ja helmikuun vaihteessa Elli sai töitä myös ensiapukurssien pitämisen lisäksi. Kärämäen koulun opettaja J. V. Vuori oli katkaissut jalkansa. Säärestä oli läheltä nilkkaa molemmat luut poikki. Lääkäriin mukaan jalat tarvitsivat ammattitaitoista hierontaa. Opettaja Vuori valitsi Ellin tähän tehtävään. Elli piti tästä työstä. Joka päivä hän palasi Vähäjoen toiselta puolelta Kärämäestä virkeänä. Kevättalven säät olivat silloin myös parhaimmillaan.

Vilhon taistelujen tie

Ellin Kaarlo-veli oli jäänyt Helsinkiin punaisen vallan alkaessa. Helmikuun puolella välissä hän sai matkustusluvan ja saapui Prusin talolle. Silloin talon väelle selviää, että Vilho oli lähtenyt junalla pohjoiseen 28.1.1918, eli samana päivänä, kun punaiset valtasivat Helsingin rautatieaseman.

Vilho oli neuvonut nuorempaa veljeään Kaarlea: ”Ei tämä äkkiä lopu. Koeta sinä päästä kotiin niin pian kuin mahdollista.” Vilholla oli saanut eräältä professoriltaan todistuksen siitä, että hän on menossa metsätöihin Suomussalmelle.

Joku punaisten vartijoista oli silloin tutun rautatieläisten kertoman mukaan todennut: ”Hullut kun antavat tommosellekin matkustusluvan pohjoiseen. Kyllä se nyt päältäkin näkee, että se on lahtari.” Samainen rautatieläinen muisti Vilhon sanoneen hänelle heidän keskustellessaan ennen junan lähtöä: ”Minusta tuntuu, etten tähän kaupunkiin enää palaa.”

Prusille oli kantautunut tietoja, että pohjoiseen pyrkijöitä oli surmattu. Vilho oli kuitenkin nähty Jyväskylässä täysissä aseissa. Näin tiesi kertoa eräs Jyväskylästä Raunistulaan kotiinsa päässyt seminaarilainen.

Eräänä iltana Vilhon ylioppilaskuva putosi seinältä. Jonakin varhaisena aamuna Elli heräsi ja hänestä tuntui kuin joku olisi käynyt huoneessa ja poistunut pian. Tästä tunteesta hän oli ehdottoman varma, vaikka hän tiesikin, että kukaan ihminen ei voinut silloin hänen luonaan käydä.

Tampereella käytiin sodan suurin taistelu. Se alkoi maaliskuun 16. päivänä ja päättyi punaisten tappioon huhtikuun 6. päivänä. Vilho kaatui Tampereen Ratinanniemellä 3.4.1918 rintaan osuneesta luodista.

Epävarmuuden aikaa Prusilla

Prusilla tiedettiin, että rintamalinja punaisten ja valkoisten välillä ulottui poikki maan lännestä ikään, ja että valkoisen armeijan ylipäällikkönä oli kenraali Mannerheim. Mutta siitä, millaista elämä oli rintamalinjan pohjoispuolelle, ei ollut tietoa.

Tiedettiin myös, että Ahvenanmaalla ollut ja Turkuun saapuvaksi odotettu joukko-osasto oli jostakin syystä kadonnut. Joku tiesi kertoa, että se oli siirretty pohjoiselle rintamalle.

Oli tiedossa myös, että venäläisten autoivat ja varustivatkin punakaartia, ja että rautatieyhteys toimi Pietariin saakka.

Sosialisti-lehden kirjoitukset huolestuttivat. Lehden kertomukset voitokkaista taisteluista saivat monet sellaisetkin liittymään punakaartiin, joiden liittyminen sinne oli talon väelle täysin uskomatonta. Maatakin alettiin varata valmiiksi punaisten tulevaa uutta maajakoa silmällä pitäen.

Punainen valta hiipuu

Maarian punakaartilla oli esikuntansa lähellä Toijalan rataa Kärsämäen Lepolan talossa.. Talon portilla oli kaksi punakaartilaisista pistimineen. Pitkät junat veivät punakaartilaisia pohjoiseen. Tilannetta kevennettiin ihmettelemällä sitä, mikä ihme talossa oli oikein vikana. Ennen siellä asui kaksi naista, joilla oli turvanaan kaksi isoa koiraa. Nyt kun talo on miehiä täynnä, portilla täytyy olla jo kaksi aseistettua miestä.

Kevään mittaan vartijat vaihtuivat vanhoiksi miehiksi. Joitakin muita muutoksia oli havaittavissa. Liikkui hiljaisia vihjeitä siitä, että punaiset olisivat lähdössä jonnekin. He kokoilivat rattaitaan. Raunistulasta oli joku viestittänyt, että Prusi talo poltetaan lähtiessä. Taloa pidettiin ”lahtereitten pesänä”. Siellä ei puhelimeen vastattu, eikä mitään annettu suosiolla. Toisaalta Prusia myös puolustettiin. Sanottiin, että toiset talot olivat ihan samanlaisia. Niiden yhteistyöhalukkuus oli vain silmälumetta.

Punaisten lähtö

Turun miliisin päällikkö William Lundberg sai 3.4.1918 ilmoituksen, että saksalaisia oli noussut maihin Hangossa. Suurin osa Turun miliisistä lähettiin näitä joukkoja vastaan. Samalla punakaartin johto määräsi, että kaikkien 18 -55-vuotiaiden työläisten tuli ilmoittautua kaartin riveihin. Vain harva totteli määräystä. Saamaan aikaan aloitettiin punaisen siviiliväestön poiskuljetus Turusta.

Huhtikuun 11. ja 12. päivinä Turussa oli rauhatonta. Punaiset räjäyttivät venäläisten miinavaraston ja 13 pienehköä alusta satamassa saamiensa ohjeiden mukaan. Puhelinlaitokset ja kirjapinot joutuivat ilkeiden kohteiksi. Huhtikuun 12. päivänä lähti viimeinen punaisia ja heidän perheitään kuljettanut juna Turusta. Punaisten lähtö Turusta oli kuitenkin paremmin organisoitu kuin muualla Länsi-Suomessa.

Prusin isäntäväki oli tapahtumien aikaan tietämätön näistä tapahtumista. Palveluväkensä kautta heille välittyi kuitenkin tieto siitä, että jotakin on tapahtumassa. Huhtikuun 11. päivänä koko talon väki oli varma siitä, että punaiset olivat lähdössä. Koska talo oli uhattu polttaa lähdön yhteydessä, talon väli vietti yönsä ulkosalla talon takana olevalla kalliolla. Siellä he kuulivat myös punaisten järjestämät räjäytykset tietämättä, mistä ne syntyivät. Huhuja liikkui saksalaisten tulosta.

Räjäytysten jälkeen Prusin viereiselle maantielle tuli eloa. Silloin oli keskiyö ja pimeää. Mutta äänet kuuluivat kalliolle. Maantie oli täynnä hevosajoneuvoja ja ratsastajia, niin miehiä, naisia ja lapsia. Joidenkin piti pysähtyä syystä tai toisesta. Perässä tulijat yrittivät ohittaa. Se ei aina onnistunut. Tie oli urainen ja ohjastajat eivät kaikki ilmeisestikään kovin harjaantuneita. Kuului kiroilua ja mekastusta. Punaisten ohimarssi kesti kaikkiaan 2 – 3 tuntia.

Kun vaikutti siltä, että tilanne rauhoittui, isäntä Matti Marjanen ilmoitti: ”Minä menen maata”, ja lähti talolle muiden jäädessä vielä kalliolle. Silloin ei enää muistettu, että Prusin talo oli uhattu polttaa. Kun muutkin olivat varhain aamulla siirtyneet taloon jatkamaan uniaan, talo ohi kulki kaksi tai kolme ratsastajaa. Silloin kuultiin terävä napsautus. Joku ratsastajista oli ampunut luodin seinään. Luoti oli mennyt läpi ison ruokasalin molempien seinien, mutta pysähtynyt takana olevan komeron seinään, jonka takana talon isäntä nukkui.

Myöhemmin aamulla siinä kello 4 – 5 maissa taloon tunkeutui venäläisiä sotilaita rikkomalla oven lukon. He rikkoivat puhelimen ja ilmoittivat tulevansa pitämään asetarkastusta. Elli oli ottamamassa vastaan näitä miehiä. Hän osasi venäjää. Elli kertoo, kuinka hänen päässään pyöri vain ajatus siitä, että hän saisi miehet lähtemään. Hänestä tuntui myös, että hänen venäjän taitonsa vaikutti miehiin. He eivät käyneet kaikkia huoneita edes läpi, vaikka olivat tutkineet joitakin laatikoita. Elli ja muu talon väki toimitti miehille maitoa, voita ja vettä. Hevosetkin juotettiin. Miehet lähtivät kahden tunnin perästä ja veivät mukaan hevoscärryt.

Seuraavana päivänä, eli 13.4.1918 Turkuun marssi Nauvon suojelukunnasta muodostettu ns. Saariston vapaajoukko. Tämä joukko-osasto vangitsi Turkuun ja yleensä Varsinais-Suomeen jääneet punaiset sekä työväenjärjestöjen aktivistit. Valta vaihtui.

LÄHTEET

Holmqvist, Carolina. ”Isot sonnit kaatuivat”. Teoksessa Västnyländsk Årsbok 2003, s. 38 – 58.

Marjanen-Lehtikunnas, Elli Sofia. Prusi vapaussodan aikana. Päivämätön moniste.

Raevuori, Yrjö. Kaupungin kohtalokas kevät ja kesä. WSOY. 1960.

Tuulio, Tyne. Keskipäivän maa 1916 - 1941. Muistelma. WSOY. 1969.

Työväen Turku. http://www.tslturku.fi//index.php?option=com_content&task=view&id=29&Itemid=27

Uusitalo, Sinikka. Punainen Turku keväällä 1918. Teoksessa Uusitalo, Sinikka. Turun kaupungin historia 1918 – 1970, s. 249 – 290.

2. PUNAVALLAN AIKAA LIISA AHLMANIN JA MARTTI HAAVION SILMIN

Vuodet 1917 ja 1918 ravistivat koko maata. Myös Turussa ja sen ympäristössä taisteltiin vallasta. Metsämäen kartanon tytär Liisa Ahlman kuvaa tapahtumia päiväkirjoissaan.

UUOSI 1917 JA SEN ALKUPUOLI

Maailmansota syttyi vuonna 1914. Venäjällä tsaarin valta murtui maaliskuussa 1917 ja siirtyi väliaikaiselle hallitukselle. Kenraalikuvernööri **Sejn** pidätettiin, ja uudeksi kenraalikuvernööriksi nimitettiin **M. A. Stahovitš**, jonka tiedettiin puolustaneen Suomen oikeuksia Venäjän Duumassa.

”Välttää ulkona liikkumista”

Turussa liikkui erilaisia huhuja. Pelättiin levottomuuksia.

Turun kaupunginvaltuuston julkaisi 18.3.1917 tiedotteen. Kaupunkilaisia ja lähiympäristön asukkaita kehoitettiin pysymään rauhallisena ja jatkamaan tavallista elämäänsä, vaikka tulevista tapahtumista ei osattu sanoa mitään. Asukkaita kehoitettiin välttämään ulkona liikkumista niin paljon kuin mahdollista. Yöllistä liikkumista varsinkin tuli välttää. Maaseudun väestöä kehoitettiin kuitenkin jatkamaan tyynesti ruokatarvikkeiden tuontia kaupunkilaisille. Edelleen tiedotteessa todettiin, että kansan valitseman eduskunnan asia on ratkaista koko kansan kohtalo.

Turun sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö julkaisi oman tiedotteensa. Siinäkin kehoitettiin malttiin ja välttämään tarpeetonta liikkumista ja kokousten pitämistä. Samalla annettiin ymmärtää, että työväestön vaatimuksen mukaisia valtiollisia ja kunnallisia uudistuksia olisi tulossa.

Martti Haavio kertoo muistelmissaan, että kaupungilla oli 17.3.1917 aamupäivällä rauhallista. Koulun ruokatunnilla hän näki, miten merisotilaat pidättivät upseereitaan Grand Hotel Börsistä ja ohjasivat heidät kivääreillään tuntemattomaan paikkaan. Kaduilla liikkui suuri joukko sotilaista. Sotilaat marssivat Linnankatua pitkin soittokunnan tahdissa. Joku sotilaista piti puheen, jonka jälkeen hurrattiin ja heilutettiin lakkeja. Koulunkäynti oli hajanaista.

Seuraavana päivänä kadut olivat täynnä väkeä. Kasakat ja merisotilaat pitivät järjestystä. Rehtori **Markus Ahlman** luki koulun pihalla puun alla sähkösanomia, joissa kerrottiin poliittisista muutoksista Venäjän johdossa Nikolain luopuessa hallitsija-asemastaan. Uudestakaupungista tulleeeseen sähköeseen oli kirjoitettu: ”Eläköön vapaa Suomi!” Rehtori luki tämän ja kehotti eläköön-huutoon, johon kuulijat yhtyivät.

Koulun seinältä poistettiin tsaari Nikolain kuva 19.3.1917. Rehtori Ahlman puhui aamurukouksessa meneillä olevien poliittisten muutoksien merkityksistä. Samalla hän ilmoitti, että seuraavana päivänä ei ole koulua.

Duuman tervehdys Turulle

Turkuun saapui 18.3.1917 Helsingistä ylimääräisellä junalla tärkeä vieras, Duuman jäsen, aliluutnantti **Garin** seuranaan armeijan ja laivaston edustajat. Hän oli ammatiltaan kirjailija, joka oli ollut pitkään karkotettuna Siperiassa. Sieltä vapauduttuaan hän oli palvellut meriupseerina Venäjän laivastossa.

Turun Sanomien toimittaja kävi haastattelemassa Garinia hotelli Phoenixissa Kauppatorin laidalla. Garin vakuutti haastattelussa, että Suomelle tullaan palauttamaan siltä riistetyt oikeudet ja että Suomi saisi kehittyä omien lakiansa mukaan yhdessä vapaan Venäjän kanssa. Hän sanoi uskovansa myös, että suhteet Suomen ja Venäjän välillä tulevat vielä lähenemään. Venäjä säilyisi monarkiana, mutta tsaari ei olisi enää itsevaltiainen, vaan hän tulisi olemaan vastuussa toimistaan Duumalle. Lopuksi Garin kiitti Turun väestöä siitä, ettei mitään epäjärjestyksiä ollut sattunut.

Garin puhui turkulaisille kauppatorilla samana päivänä. Martti Haaviokin oli seuraamassa puhetta. Hän kertoo, että väkeä oli paljon, jopa 10 000. Monella oli punainen rusetti rintamuksissaan. Kokouksen alku viivästyi. Väki tömisytti jalkojaan. Vihdoin Garin nousi puhujaksi. Hän puhui venäjäksi avajaisanoja lukuun ottamatta.

Seuraavana päivänä, 20.3.1917 Garin saatettiin junaan. Haavio oli seuraamassa tapahtumia.

Rautatieaseman tori oli silloin täynnä väkeä. Kaksi sotilassoittokuntaa soitti. Paljon ratsumiehiä oli liikkeellä. Ennen junaan nousuaan Garin nousi auton lavalle puhumaan. Sitten väki hurrasi Garinin johdolla.

Martti Haavio kertoo edelleen, kuinka rehtori Ahlman piti 22.3.1917 tavallista juhlavammassa aamurukoustilaisuudessa puheen. Hän kertoi siinä, että Venäjän väliaikainen hallitus oli antanut manifestin. Tsaarin aikaiset suomalaisuutta rajoittavat asetukset olivat sillä kumottu. Suomen vanhat lait olivat taas saatettu näin voimaan. Veisattiin virsi. Rehtori kohotti kolminkertaisen huudon Suomen vapaudelle: "Eläköön!"

Maan asioita johtamaan nimitettiin 26.3.1917 **Oskari Tokoin** johtama senaatti. Siinä oli vasemmistolla ja oikeistolla yhtä paljon edustajia.

Turun vasemmisto piti 29.3.1917 Kauppatorilla juhlakokouksen. Kouluissa oli kaksi päivää lomaa vallankumouksen uhrien muiston kunniaksi.

VUODEN 1917 LOPPUPUOLI

Eduskunta hyväksyi ns. Valtalain 18.7.1917. Sen mukaan eduskunta oli korkein vallankäyttäjä Suomessa. Venäjälle kuuluivat vain sotilasasiat ja ulkopolitiikka. Oikeisto vastusti lakia. Samaan aikaan Venäjällä bolševikit yrittivät vallankaappausta, joka torjuttiin. Väliaikainen hallitus ei hyväksynyt Valtalakia. Eduskunta hajotettiin ja uudet vaalit määrättiin pidettäväksi 1.–2.10.1917.

Vaalitaistelusta tuli repivä. Tokoin senaatti hajosi elokuussa 1917, kun keskeiset vasemmistoon kuuluvat senaattorit erosivat siitä. Sisäpoliittinen vastakkainasettelu kärjistyi, ja hallitusvalta heikkeni. Oikeisto väitti vaalitaistelussa, että sosiaalidemokraattinen enemmistö eduskunnassa merkitsisi eduskunnasta alkavaa laittomuuden aikaa koko yhteiskunnassa.

Turussa oli levotonta ja pulaa elintarvikkeista. Elokuussa pidettiin Turun suojeluskunnan perustava kokous. Samoihin aikoihin punakaartit alkoivat muotoutua.

Sodan aavistelua

Martti Haavio kertoo uskonpuhdistuksen 400-vuospäivästä 31.10.1917. Koulussa paljastettiin **Martti Lutherin** muotokuva. Rehtori Ahlman piti aiheeseen liittyvän esitelmän. Myöhemmin iltapäivällä Tuomiokirkossa pidettiin juhlanjumalanpalvelus. Saarnassaan **K. R. Kares** ilmoitti Suomea uhkaavan kansalaissota.

Kaikkialla liikkui huhuja. Toisten mukaan seuraavana päivänä alkaisi suurlakko, toiset taas väittivät suojeluskuntalaisten ja punakaartilaisten ottavan aseellisesti yhteen pian.

Venäjällä bolševikit syrjäyttävät väliaikaisen hallituksen 7.11.1917. Bolševikit nousivat valtaan **V. I. Leninin** johdolla. Venäjällä puhkesi sisällissota vähissä erin.

Martti Haavio kertoo, että samaan aikaan kaupunkilaisten mieliä kiihotti myös tieto siitä, että punaiset ja venäläiset matruusit olivat murhanneet Mommilan kartanossa kauppaneuvos **Alfred Kordelinin**. Seuraavana päivänä Suomessa venäläiset bolševikit ja Suomen sosialistien johdon edustajat olivat pitäneet kokouksen. Bolševikkien sanottiin painostaneet suomalaisia ryhtymään vallankaappaukseen Suomessa.

Yleislakon tykinlaukaukset

Sosiaalidemokraatit menettivät enemmistönsä eduskuntavaaleissa. Puolue julkaisi ”Me vaadimme” – ohjelman ajakseen omia tavoitteitaan. Suomen ammattijärjestö määräsi yleislakon ohjelman toteuttamiseksi 13.11.1917. Määräys astui voimaan heti.

Martti Haavio kertoo silminnäkijänä seuraavan päivän tapahtumista. Vartiovuorelta ammuttiin kolme tykinlaukausta lakon alkamisen merkiksi. Venäläiset sotilaat ja punakaartilaiset piirittivät asevoimin nykyisen Suurtorin laidalla ollutta poliisiasemaa, riisuivat poliisit aseista, suorittavat kotitarkastuksia ja pidättävät joitakin.

Kertoja itse törmäsi Porthanin puistossa päähän ammuttuun mieheen, joka myöhemmin toimitettiin pois. Joku kertoi, että saksalaiset olisivat nousseet maihin Ahvenanmaahan. Illalla kuului tykinlaukausten ääniä.

Lakon aikana Turun tärkeimpien talojen katoilla liehuivat punaiset liput. Miliisi vastasi järjestyksen pidosta. Miliisin päällikkö, **William Lundberg**, ehdotti, että eduskunta ja hallitus syrjäytettäisiin punakaartin avulla. Turussa maaherra **K. J. M. Collan** ja poliisimestari **O. W. Nikander** otettiin panttivangeiksi.

Bolševikkien syrjäyttäessä Venäjän väliaikaisen hallituksen Suomen eduskunta julistautui maan korkeimman vallan haltijaksi 15.11.1917. Julistuksessa tukeuduttiin vuoden 1772 hallitusmuodon 38 §:ään. Tämän mukaan kuningassuvun kuollessa ilman vallan perijää valta siirtyy väliaikaisesti säädyille, kunnes säädyt valitsevat uuden kuningassuvun.

Lakko päättyi 20.11.1917, mutta Turussa panttivankeja ei vapautettu. Sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö perusti viisihenkisen vallankumouskomitean.

Suomelle nimitettiin uusi hallitus 27.11.1917. Sen pääministerinä oli **P. E. Svinhufvud**.

Itsenäisen Suomen alkutunnelmat

Suomi julistautui itsenäiseksi 6.12.1917. Julistuksessa hallitus valtuutettiin ryhtymään kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joiden avulla toiset valtiot tunnustavat Suomen itsenäisyyden.

Turussa miliisi vastasi edelleen järjestyksenpidosta ja maaherra ja poliisipäällikkö olivat edelleen panttivankeina. Vasemmisto pyrki saamaan miliisitoiminnan laillistetuksi siten, että kaupunki olisi vastannut sen palkkauksesta. Kiista johti siihen, että miliisi meni laksoon 16.–18.12.1917. Sinä aikana kaupungissa mellakoitiin ja kauppvoja ryöstettiin.

Rehtori Ahlmanin perhe asui siihen aikaan Puolalankatu 1:ssä. Talossa oli silloin Kjisikin kangaskauppa. **Liisa Ahlman** näki, miten se yöllä 18.12.1917 ryöstettiin. Mukana oli myös naisia ja lapsia. Riideltiin siitä, mitä tavaraa kukin ottaa. Omat vanhat vaatteet jätettiin kaupan hyllyille.

Vuosi 1918

Turussa kuten koko Suomessa oli levotonta. Koulut alkoivat kuitenkin suunnitelmien mukaan 7.1.1918.

Punakaarti valtasi 12.1.1918 päämajakseen Vartiovuoren mäen observatoriorakennuksen.

Sosiaalidemokraattisen puolueen puolueuuvoston kokous pidettiin 23.1.1918. Siellä Turun miliisin päällikkö William Lundberg vaati välitöntä vallankaappausta. Vaatimus torjuttiin aluksi. Myöhemmin vaatimusta kannattaneet pääsivät voitolle. Turussa asiasta tehtiin muodollinen päätös vasemmiston järjestöjen ja toimintaelimien yhteiskokouksessa 27.1.1918. Kokous valitsi asian toteuttamisen johtoon 12-jäsenisen vallankumouskomitean.

Martti Haavio kertoo, miten hän huomasi koulumatkallaan 28.1.1918, että punaiset olivat miehittäneet sanomalehtien kirjapainot. Punakaartilaiset seisoivat pistimineen kirjapainojen ovilla. Talojen seinille on ilmestynyt julisteita, joissa ilmoitetaan, että hallitusvalta on siirtynyt työväestölle. Turun klassillisen lyseon entinen oppilas Vampulan kirkkoherran poika, **Kullervo Manner**, oli vallankaappanneiden punaisten johdossa.

Lääninhallitus vallataan

Liisa Ahlman oli ollut vuoden 1918 alusta lähtien lääninhallituksen arkistossa harjoittelijana. Virastossa ei ollut sinä aikana lääninsihteeriä tai maaherraa.

Liisa Ahlman oli ollut opiskelemassa lakia notaaritutkintoa varten Helsingissä edellisenä vuonna. Työt loppuivat 28.1.1918, kun punaiset valtasivat lääninhallituksen. Punakaartilaiset olivat tulleet paikalle ja ilmoittaneet vallanneensa lääninhallituksen. Samalla he kehottivat kaikkia virkailijoita lähtemään pois ja rahastohoitajan **Collaniuksen** avaamaan kassan. Kun tämä kieltäytyi, hänet vietiin poliisiasemalle, jossa häneltä pakkokeinoin saatiin avain. Punaisten johtajana lääninhallituksen valtauksessa oli ruotsalaista lyseota käynyt **Allan Wallenius**.

Martti Haavio kertoo nähneensä punaisten valtaannousun aikana, miten Ruotsalaisen teatterin kulmaan oli kiinnitetty juliste, jossa eduskunnan oikeisto kehotti kansalaisia puolustamaan Suomen itsenäisyyttä ja kansalaisten oikeuksia uhkaavaa sortovaltaa vastaan. Punakaartilaiset poistivat julisteen nopeasti. Aurakadulla oli myös luettavana kenraali Mannerheimin sähkösanoma. Punakaartin päämajasta Vartiovuorelta kuului silloin tällöin tykin ammuntaa.

Opettaja pidätetään, päätoimittaja surmataan

Klassillisessa lyseossa oppilaat olivat mielenosoituksellisesti poissa vasemmistolaisen opettajan, tohtori **Nils af Ursinin** tunneilta. Tiedettiin, että miliisi oli liitetty punakaartiin. Kaupungilla liikkui monenlaisia huhuja sotatilanteesta. Kadulla marssittiin. Kuului myös ammuntaa.

Myöhemmin helmikuun alussa 2.2.1918 niin ikään vasemmistolainen opettaja, tohtori **Johan Helo** piti vajaalle luokalla matematiikan tuntia. Nils af Ursin tuli luokkaa kesken tunnin kysymään, miksi oppilaat

eivät tulleet hänen viime tunnille. Kun pojat eivät selittäneet poisjäämisen syytä, af Ursin muistutti, että ylioppilastutkinnon suorittaminen edellytti tunneilla oloa.

Iltapäivällä kouluun saapui neljä aseistettua punakaartilasta, jotka ottavat mukaansa oikeistolaista ajatusmaailmaa puolustaneen opettajan, tohtori **Knut Svanljungin** ja veivät hänet punakaartin päämajaan Vartiovuorenmäelle oppilaiden seuratussa heitä mäelle asti.

Kun Nils af Ursin piti myöhemmin koulutunnin, oppilaat osoittivat mieltään häntä vastaan hänen saapuessa luokkaansa. Nils af Ursinin vakuutti kuitenkin, että hänellä ei ole ollut mitään tekemistä Svanljungin pidättämisen kanssa. Sosialisti-lehti tuomitsi oppilaiden käytöksen 3.2.1918. Siinä af Ursin sanoi saaneensa tietää Svanljungin pidättämisestä vasta kolme tuntia tapauksen jälkeen.

Rehtori Ahlman meni Anna tyttärensä kanssa selvittämään Svanljungin pidätystä poliisilaitokselle. Siellä hän tapasi myös turkulaisten punaisten johtajia, kuten punakaartin päällikön, William Lundbergin ja toimittaja **R. W. Östermanin**. Jälkimmäinen oli ollut oppilaan Turun Klassillisessa lyseossa.

Rehtori tapasi Svanljungin sellissä vartioiden läsnä ollessa. Kuulustelut kestivät iltaan saakka. Seuraavana päivänä Svanljung vapautettiin. Pidätyksen sanottiin olleen erehdys.

Samoihin aikoihin vahvistui tieto siitä, että Turun Klassillisen lyseon kouluneuvoston puheenjohtaja, Turun Sanomien perustaja ja päätoimittaja, tuomari **Antti Mikkola** oli surmattu Helsingissä 1.2.1918. Antti Mikkola oli myös kansanedustaja. Suurlakon aikana hän oli tehnyt aloitteen kansallisen sotavoiman perustamisesta. Aloite ei kuitenkaan johtanut toimenpiteisiin.

Salaa valkoisten joukkoihin

Koulut suljettiin helmikuun alussa. Osa Martti Haavion luokkalaisista lähti kohti pohjoista liittyäkseen Pohjanmaalla valkoisten joukkoihin.

Liisa Ahlman kertoo, että hänen serkkunsa **Carl Magnus Ahlman** pääsi lähtemään Helsingistä saatuaan passin poliisilaitokselta. Hän oli saanut jostakin lääkäritodistuksen, jonka mukaan hänellä oli keuhkotauti, ja siksi hänen pitäisi päästä Teuvan parantolaan.

Liisa Ahlman kertoo myös, että hänen veljensä **Erik Ahlman** olisi myös halunnut lähteä, mutta hän ei ollut koskaan käyttänyt asetta, eikä hänellä ollut sellaista. Ilman asetta ei saanut lähteä.

Kaupungissa olo ei ollut kuitenkaan turvallista. Siksi Erik oli Metsämäessä, jonne myös Liisa oli lähtenyt kaupungista. Siellä jouduttiin elämään erityksissä muusta maailmasta. Puhelinta ei voinut käyttää, ja

lehdistä ilmestyi vain Sosialisti. Ainoa tietolähde oli talon maitotyttö **Tiltu**, joka päivittäin toi hyvin odotettua tietoa.

Saksalaisia sotilaita

Helmikuussa Turkuun tuotiin saksalaisia sotilaita ja upseereita, jotka olivat olleet Venäjällä kolme vuotta vankeina. He olivat pyrkineet matkustamaan Tornion kautta Ruotsiin, mutta punaiset olivat ottaneet heidät kiinni. Heidät majoitettiin Ruotsalaiseen reaalilyseoon punakaartilaisten ollessa portilla vahdissa. Saksalaiset saivat kuitenkin liikkua vapaasti kaupungilla ja tutustua turkulaisiin.

Liisa Ahlman kertoo, miten Runebergin päivänä, 5.2.1918, järjestettiin kahvitilaisuus. Sinne oli kutsuttu 14 saksalaista upseeria. Ahlmanit olivat mukana järjestelyissä tuomalla tilaisuuteen kermaa ja kakun. Kahvin juonnin lomassa puhuttiin saksaa ja laulettiin maiden kansallislauluja seisten ja skoolattiin Suomen kunniaksi isänmaallisissa tunnelmissa.

Liisa kirjoitti 8.2.1918 päiväkirjaansa, että hän oli Metsämäessä äidinäitinsä, eli Vanhan mummon kanssa. Erik oli lähtenyt kaupungille. Hän tunsu olevansa levoton. Hän pelkäsi omaisten ja sukulaistensa puolesta. Hän ei ollut sinä päivänä lukenut Sosialisti-lehteäkään. Hän käveli Metsämäen ympäristössä ja suunnitteli, että voisi lähteä kaupungille Tiltun kanssa. Mutta Vanha mummo vastusti. Hän päätyi lukemaan ääneen vanhaa ruotsinkielistä sankarirunoutta.

Osa saksalaisista upseereista oli lähtenyt 23.2.1918 Poriin. Saksalaisista muutama vieraili myös Ahlmaneille. Upseerien joukossa oli juristi, tyttökoulun opettaja, ja maatilan omistaja. He ruokailivat Ahlmaneilla. Ahlmanit antoivat heille muistoksi Vänrikki Stoolin runoelman ja Merikannon lauluja nuotteina.

Saksalaisia varten järjestettiin Palokunnan talolla kolmena sunnuntaina peräkkäin konsertti. Väkeä oli salin täydeltä. Ennen viimeistä konserttia saksalaiset saivat määräyksen lähteä Poriin kahden tunnin päästä. Kun he olivat jo ehtineet poistua, määräys kumottiin, ja he pääsivätkin takaisin konserttiin.

Helmikuun 25. päivänä Liisa Ahlman sai tiedon, että hänen isänsä vanhimman veljen, Pöytyän kirkkoherran **Gustav Ahlmanin**, tyttären, **Signe Gulinin**, poika **Holger Gulin** oli kaatunut. Hän oli lähtenyt Porvoosta yhdessä neljän muun kanssa pyrkimään valkoisten joukkoihin. Heidät löydettiin kaikki surmattuina nykyisen Karkkilan kirkon läheltä.

Huhtikuu 1918

Huhtikuun 1. päivänä Liisa Ahlman kirjoitti päiväkirjaansa, että sotaa oli käyty jo kaksi kuukautta. Saksalaiset olivat sodassa mukana, mutta eivät ainakaan vielä kovin aktiivisesti. Ahvenanmaalla he olivat olleet kuukauden ajan. Heidän kerrottiin ottaneen alueen punaisten ja venäläisten hallinnasta.

Turussa olleita saksalaisia invalideja oli lähtenyt Ahvenanmaalle reillä 60–80 hengen ryhmissä. Osa Poriin siirtyneistä upseereista oli saanut luvan palata Turkuun. Liisa Ahlmanin sisko, **Anna Ahlman**, oli ollut hoitamassa heitä. Liisa oli ollut noin 20 nuoren tytön kanssa laittamassa ruotsalaista yhteiskoulua sairaalaksi. Johtajana oli **Ina Fabritius**. Työ oli kestänyt kolme viikkoa. Tampereen taisteluista oli liikkunut huhuja.

Punaisen vallan edustajat olivat lähettäneet neuvottelukunnan saksalaisten luo. Neuvottelukuntaan kuuluivat mm. filosofian tohtori **Georg Boldt** ja toimittaja R. W. Österman. Neuvottelut eivät johtaneet tulokseen.

Georg Boldt oli ollut ruotsin ja historian opettaja Klassiska Lycéetissä. Hän oli väitöskirjassaan yhdistänyt protestanttisen uskontofilosofian ja **Immanuel Kantin** moraaliopin. Hän oli idealistinen ja ristiriitoja synnyttävä opettaja, joka yhdisti rakkausajattelun sosialismin aatemaailmaan.

Pakkokaartilaisia ja vaarallinen asu

Huhtikuun 6.1918 Liisa Ahlman kirjoittaa päiväkirjaansa, että valkoiset olivat vallanneet Tampereen. Siellä oli ollut suuret taistelut. Kaatuneita oli ollut paljon molemmin puolin.

Punakaartilaiset olivat edellisenä päivänä käyneet Metsämäessä hakemassa talon miehiä pakolla punakaartiin. Miehet kuitenkin vastustavat, talon vouti oli sanonut: ”Ampukaa minut paikalla, mutta minä en lähde!”

Kolme viikkoa tätä ennen talosta oli lähtenyt kuskipoika, joka vei mennessään satulan ja kasakkapiiskan. Satula oli ollut läheisen Åvikin kartanon isännän, **Vigeliuksen**, satula. Kasakkapiiska oli ollut muistona yli 60 vuotta aiemmin sattuneesta sotilaiden pakkomajoittamisesta. Kerrottiin, että kuskipoika oli joutunut heti rintamalle ja kaatunut Tampereen rintamalla.

Huhtikuun 8.päiväkirjasta ilmenee, että edellisenä päivänä oli tullut 100 vuotta rehtori Ahlmanin isän, **Gustaf Ahlmanin**, syntymästä. Perhe oli toivonut, että vuosipäivää olisi voitu juhlia Metsämäessä. Tämä ei kuitenkaan ollut sotatilanteessa mahdollista. Päivää vietettiin hiljaisuudessa Turun asunnossa.

Lähisukulaiset sentään kävivät päivällisellä.

Päivän mittaan tuli asunnolle tietoa siitä, että punakaartilaiset ottivat kadulla kiinni ihmisiä, jotka olivat pukeutuneet herraskaisesti. Kun Liisa oli ollut saattamassa vieraita, hän näki hovioukeden luona, että punakaartilaiset ryntäsivät raitiovaunuihin niiden pysähtyessä. Miehet, joilla ei ollut asianmukaista lupapaperia, otettiin kiinni ja vietiin kasarmialueelle. Kaikkiaan kasarmiin oli viety sinä päivänä satoja miehiä. Joukossa oli koulupoikiakin. Mihin he siellä joutuvat, Liisa ihmetteli: pakkotyöhön vai punakaartiin?

Aamupäivällä Ahlmanien kaupunkiasunnolla oli käynyt Työväenopiston opettaja, maisteri **Kannas**. Hän oli ollut edellisenä päivänä vangittujen joukossa. Häntä oli kuulusteltu, mutta hän oli päässyt vapaaksi sillä perusteella, että hän opetti Työväen opistossa.

Liisa oli ollut ulkona kävelemässä kaupungilla. Väkeä liikkui vähän. Paremmin pukeutuneita miehiä ei näkynyt kaupungilla lainkaan. Oli vain naisia ja punakaartilaisia. Liisa näki kadun toiselle puolella entisen perheen palvelijattaren pukeutuneena punakaartilaiseen asuun: harmaa lippalakki merkkeineen ja tyköistuva villapaita.

Huhtikuun 10. mennessä Liisa Ahlman oli saanut tietää, että kiinniotetut oli vapautettu. Heitä oli ollut kasarmialueella kaikkiaan 1500. He saivat olla siellä kaikkiaan kolme päivää. Vain kerran keskellä yötä he olivat saaneet ruokaa; lihasoppaa, silliä ja perunoita.

Nils Af Ursin oli kirjoittanut Sosialisti-lehteen artikkelin, jossa hän vaati kiinniotettujen vapauttamista. Af Ursin oli vaikuttanut suoraan joidenkin vapauttamiseen. Punaiset perustelivat runsasta kiinniottamista sillä, että kadulla kulki niin paljon toimetonta väkeä, minkä pelättiin ärsyttävän punakaartilaisia. Mieliä rauhoittamiseksi heidän oli pakko tehdä jotain.

Kaupungissa oli ollut muutamina iltoina ulkonaliikkumiskielto kello 19.00 jälkeen. Punaiset olivat lähdössä kaupungista öisin ottaen mukaan myös tarvikkeita joistakin kangaskaupoista.

Huhtikuun 11. päiväkirjasta ilmenee, että rehtori Ahlmanin veli, Kaarinan kirkkoherra, **Konrad Ahlman** on asunut perheineen viikon kaupungissa Markus Ahlmanin perheen kaupunginasunnossa. Miehet eivät ole uskaltaneet liikkua kaupungilla. Naiset sen sijaan olivat käyneet ulkona seuraamassa tilanteen kehittymistä.

Maitotyttö Tiltu Metsämäestä oli käynyt kaupungissa. Hän oli kertonut, että kaatuneeksi luultu Metsämäen kuskipoika ei ollutkaan kuollut. Hän oli käynyt Metsämäessä ja kertonut olleensa Messukylän taisteluissa, joissa 200 taistelijasta oli jäänyt vain 11 henkiin. Hän oli ollut yksi näistä. Hän lähti takaisin rintamalle.

Satula ja ratsupiiska hevosineen oli nyt palautettu Metsämäkeen.

Punaisten valta murenee

Huhuttiin, että saksalaiset ovat antaneet punaisille uhkavaatimuksen: jos he eivät laske aseitaan 13.4.1918 mennessä, saksalaiset alkavat taistelun. Punaiset olivat joka tapauksessa pakenemassa kaupungista. Liisa ei ollut enää nähnyt kaduilla aseistettuja punakaartilaisia.

Punaiset pelkäsivät, että saksalaiset rankaisevat heitä. Kerrottiin, että kaikki työmiehet, vaimot ja lapset ammutaan armotta. Huhuttiin myös, että punaiset aikovat hävittää ennen lähtöään kaupunkia mahdollisimman paljon.

Punaiset olivat vieneet junalle kuluvana päivänä useampia kuormia elintarvikkeita ja erilaisia työvälineitä. Sosialisti lehti ei enää ilmestynyt, kirjaltajat olivat jättäneet Turun. Huhujen mukaan Paattisilla ja Liedossa olisi ollut taisteluja.

Huhtikuun 12. Liisa Ahlman kuvaa päiväkirjassaan edellisen levottoman päivän tapahtumia. Aamulla kello 9.00 muuan tuttava oli tullut kertomaan, että punaiset olivat pitäneet kokouksen. Vähemmistönä ollut jyrkkä linja William Lundbergin johdolla oli päässyt voitolle. Lundbergin tahtona oli ollut, että seuraava yö käytettäisiin ryöstelyyn ennen lähtöä kaupungista.

Kaduilla oli alkanut ulkonaliikkumiskiellon jälkeen kello 19.00 vilkas ja jatkuva kuormaliikenne kohti rautatieasemaa. Junan oli määrä lähteä kello 23.00.

Kello 20.00 Ahlmanien talon oven eteen oli pysähtynyt auto. Siihen kannettiin talossa olleen lennätintoimiston laitteistojen osia, kassakaappi ja erilaisia muita tarvikkeita. Kantajat palasivat kuitenkin uudelleen vähän myöhemmin, kun ovi oli jo suljettu. Kun ovea ei avattu, punaiset ampuivat lennätintoimiston ikkunat ja oven lasit säpäleiksi päästäkseen sisään.

Kello 23.00 oli kuulunut kolme peräkkäistä hyvin voimakasta pamahdusta. Ahlmaneilla otaksuttiin, että saksalaiset olisivat ampuneet ja punaiset olisivat vastanneet siihen. Tuntia myöhemmin kaduilla liikkui taas paljon erilaisia kuormia, nyt kuitenkin toiseen suuntaan. Juna oli ilmeisesti tullut täyteen ja niiden, jotka eivät mahtuneet junaan, oli selvittävä muilla keinoin pois kaupungista.

Ahlmaneilla nukuttiin sinä yönä vasta, kun kello oli yli kahden yöllä. Aamuyöstä neljän maissa soi ovikello. Oven takana oli naapuri, joka kertoi pelästyneenä, että punakaartilaiset olivat hakkaamassa hänen ulko-ovelleen ja pyrkivät sisälle. Sovittiin, että naapuri tulee lapsineen Ahlmaneille patjoineen. Kaikki nukkuivat vaatteet päällä. Ulkoa kuului kiväärin laukauksia.

Tunnin päästä, kello 05.00, tilanne oli rauhoittumassa. Ahlmaneilla juotiin kahvia jo leppoisammissa tunnelmissa. Puoli kahdeksalta menttiin ulos katsomaan jälkiä.

Myöhemmin päivällä kaupungissa vallitsi rauha. Kaikenlaisia ihmisiä oli paljon liikkeellä. Punaiset olivat jättäneet aseensa ja vaihtaneet asunsa, mutta valkoisia ei vielä kaupungissa näkynyt. Poliisiasemalta oli kuitenkin jo jaettu aseita valkoisille.

Poliisitalon eteen oli kerääntynyt suuri joukko nuoria miehiä. Paikalle oli tullut myös mies ratsastaen valkoinen nauha käsivarressaan. Joku huomasi, että mies oli humalassa oleva punakaartilainen. Hänet saatiin kiinni ja vietiin poliisikamarille.

Huhtikuun 13. Liisa Ahlman kirjoittaa päiväkirjassaan, että edellinen yö oli rauhallinen. Aamulla kaupunki oli näyttänyt muuttuneen, kun valkoisten hallitsivat kaupunkia. Yhä uusia miehiä oli ilmoittautunut valkokaartiin. Erik Ahlmaninkin oli käynyt hakemassa itselleen valkoisen käsivarsinauhan.

Metsämäki pakoreitillä

Punaiset olivat lähtiessään käyneet Metsämässä. Jossakin vaiheessa talon piha oli heitä täynnä. Suurin osa heistä oli juovuksissa. Talon miehet olivat piiloutuneita, sillä he pelkäsivät, että punaiset alkavat ampumaan, jos he puolustaisivat taloa.

Punaiset olivat tulleet Metsämäkeen kello 06.00 aikaan aamulla. Ovet suljettiin, kun heidät havaittiin ikkunoista. Punaiset raivostuivat tästä ja tunkeutuivat väkivalloin sisään. He ampuivat Vanhan mummon kamarin oveen ja seinään niin, että seinästä irtosi pala.

Keittiön pöydällä oli ollut 30 munaa ja leipiä tuotavaksi Ahlmaneille kaupunkiin. Punaiset ottivat ja söivät ne. Ensiksi he olivat kuitenkin ampuneet puhelimen rikki. Rahaa vietiin yhteensä 359 markkaa. Rapuilla ollut vesiämpäri kaadettiin ja siihen sotkettiin leivät.

Pihalla tapeltiin. Yksi venäläinen ratsasti tappelusta verissä päin rappusia ylös ruokasaliin saakka. Tampereen tien toisella puolella talon mailla sanottiin olevan muutamia ruumiita. Joukossa oli kuitenkin niitä, jotka eivät olisi halunneet tehdä mitään vahinkoa.

Valkoisten joukot Turussa

Huhtikuun 24. päivänä Liisa Ahlman kirjoittaa päiväkirjassaan, että kreivi **Ehrensvärdin** valkoiset saaristojoukot olivat tulleet Turkuun 14.4.1918. Heidä oli ollut vastaanottamassa ihmisiä Uudenmaankatu täynnä tullista Kirkkosillalle saakka. Naiset heittivät sotilaille kukkia.

Uudenmaan tullissa pormestari **von Willenbrandt** ja Turun Reaalilyseon rehtori **E. Candolin** pitivät tulijoille tervetuliaispuheet. Joukot majoitettiin Ruotsalaiseen klassilliseen lyseoon.

Melkein kaikki nuoret miehet olivat kirjoittautuneet joko suojeluskuntaan tai armeijaan. Erik-velikin kirjoittautui armeijaan. Kirjoittautuneiden täytyi majoittua kasarmeiksi muutetuissa kouluissa. Niissä nukuttiin lattioilla. Harjoittelujakso jäi viikon mittaiseksi. Erikin komppania lähti kello 7.00 junalla rintamalle.

Ahlmanin naiset olivat olleet valmistelemassa Suomalaista klassillista lyseota kasarmiksi. Miehiä oli kasarmiksi muutetussa koulussa kaikkiaan 350. Liisa oli myös mukana auttamassa kansliassa ja ruuan jakelussa.

Huhtikuun 28. rehtori Markus Ahlman täytti 60 vuotta. Useita lähetystöjä kävi onnittelemassa. Liisa Ahlman kertoo, miten hänen sisarensa Anna sai matkalla juhliin kuulla, että hänen isänsä veljen **Konrad Ahlmanin** poika, **Carl Magnus** oli kaatunut. Anna kertoi asian isälleen, joka sitten välitti suruviestin veljelleen. Kerrotaan, että veljekset ottivat suruviestin vastaan stoalaisen tyynesti. Carl Magnus oli ollut kuolleen jo helmikuun lopusta saakka. Hän oli kaatunut Längelmäessä, mutta hänet oli aluksi tunnistettu vääräksi henkilöksi.

Toukokuun 6. päivänä Liisa kertoo olleensa sisarensa **Gretan** kanssa kansliassa Suomalaisessa Klassillisessa lyseossa, joka toimi kasarmina. Ajoittain koko perhe oli siellä töissä. Äiti oli johtajattarena ja isä piti iltaisin rukoustilaisuuden kasarmin 300 sotilaille. Liisa oli saanut Erikistä tietoa lähes päivittäin. Hänen ei ole tarvinnut osallistua taisteluihin, vaan hän oli ollut vartiopalvelussa.

Toukokuun 11. päivä Liisa sai tiedon, että Carl Magnuksen ruumis oli tuotu Turkuun ja että hänet tullaan hautaamaan yhteiseen sankarihautaan. Erik kirjoitti voivansa hyvin ja olevansa Lopella.

Syksyllä 1918 aloitettiin Turun Klassisessa lyseossa taas koulu. Kaikki oppilaat siirrettiin seuraavalla luokalle. Rehtori Ahlman perusteli tätä puheessaan: ”[M]utta olemme eläneet aikaa, joka on ollut omansa meitä, niin nuoria kuin vanhoja, kasvattamaan paljon enemmän kuin muutaman kuukauden koulutyö.”

Näihin aikoihin Erik Ahlman pohdiskeli sodan yleisiä syitä. Hänen pohdintansa johti kolmeen filosofiseen artikkeliin, jotka julkaistiin kulttuurilehdessä ”Aika” vuosina 1918–1919. Kirjoitukset ovat yhä edelleen ajankohtaisia.

LÄHTEET

Keskustelut Olli Lagerspetzin kanssa.

Ahlman, Liisa. *Sodan ja kapinan vuodet Turussa ja Maariassa: Liisa Ahlmanin päiväkirja 1915–1918*. Olli Lagerspetz toimittanut ja varustanut kommentteilla.

Haavio, Heikki. *Rehtorin muistelmat*. WSOY. 1968.

Haavio, Martti. *Nuoruusvuodet. Kronikka vuosilta 1906 - 1924*. WSOY. Helsinki. 1999.

Uusitalo, Sinikka. ”Punainen Turku keväällä 1918”. Teoksessa Uusitalo, Sinikka. Turun kaupungin historia 1918–1970, s. 249–290.

Muita: Wikipedia, ja aikakauden sanomalehdet: Turun Sanomat, Sosialisti, ja Arbetet.

3. VALLANKUMOUKSELLISIA HALISISTA JA TURUSTA VUONNA 1918 JA HEIDÄN KOHTALONSA

3.1. HALISTEN VALLANKUMOUKSELLINEN KOSTI SALONEN

Turkulainen kirjailija Harri Raitis julkaisi Kosti Salosen kohtalosta fiktiivisen romaanin Vakaumuksentähden vuonna 2010. Kirja kertoo osin tositapahtumiin perustuvan tarinan Kosti Viktor Salosen (1892 – 1938) kohtaloista. Salonen kasvoi Halisissa sepän poikana. Sepän paja on sijainnut Nummen puoleisella puolella koskea. Salosesta tuli vallankumouksellinen. Sisällissodan jälkeen hän pakeni maasta vuonna 1923 päätyen Petroskoihin. Hän työskenteli siellä opetus- ja julkaisualan tehtävissä. Hänet teloitettiin poliittisten vainojen yhteydessä 19138. Seuraavassa on kertomus hänen elämänvaiheistaan.

Salosen äidin äiti oli Suurilan Paavolan talon emäntä Anna-Liisa Matintytär (Tuomola) Paavola Tarvasjoelta. Salosen äiti, Vilhelmiina Josefiina (1868 – 1946) avioitui Frans Viktor Salosen kanssa vuonna 1891. Frans Viktor oli seppänä Halisen kylässä. Heille syntyi yhteensä 9 lasta. Kosti oli lapsista vanhin. Kosti kävi kansakoulun ja sen jälkeen vuosina 1905 – 1913 Turun Suomalaista klassisen lyseon valmistuen ylioppilaaksi vuonna 1913.

Frans Salonen toimi silloisen Halisten myllyjen vuokraajan seppänä. Myöhemmin hänellä oli oma sepän paja. Kosti auttoi isäänsä sepän töissä koulun jälkeen ja työskenteli myös renkinä lähitaloissa. Kostin aikana Turun klassisen lyseon rehtorina oli Markus Ahlman Metsämäen kartanossa. Hänen poikansa, tuleva filosofi Erik Ahlman oli syntynyt samana vuonna kuin Kosti. He kävivät samaa koulua. Erik Ahlman aloitti koulunkäyntinsä jo vuonna 1902 ja valmistui ylioppilaaksi 1910. Kosti aloitti vuonna 1905 ja tuli ylioppilaaksi vuonna 1913. Prusin talon vanhin poika, Vilho Marjanen, joka kaatui valkoisten riveissä Tampereella 3.4.1918, kävi niin ikään samaa koulua valmistuen pari vuotta myöhemmin ylioppilaaksi kuin Kosti Salonen.

Heidän kouluaikinsa oli suurien muutosten aikaa. Suomessa siirryttiin sääty-yhteiskunnasta kansalaisten yhdenvertaisuuteen perustuvaan Eduskunta-järjestelmään. Venäjällä voimistui ajattelu, jonka mukaan Suomessa vallinnut oma oikeusjärjestelmä oli yhdenmukaistettava muun Venäjän valtakunnan järjestelmien kanssa. Samaan aikaan Venäjällä voimistui tsaarin vastainen ajattelu.

Vasemmistolaiset, kansainväliset ja kansainvälisyyttä korostavat aatteet rantautuivat Suomeen. Samaan aikaan maassa kehittyivät ajatussuunniltaan erilaiset puolueorganisaatiot. Turun oppikouluissa oli siihen aikaan oppineita ja yhteiskunnallisesti aktiiveja ja kantaa ottavia opettajia ja oppilaita, joita nämä

sosialismin opit viehättivät. Turun klassisessa lyseossa tällainen oli esimerkiksi Nils af Ursin ja Turun ruotsalaisessa klassisessa lyseossa Georg Boldt.

Kosti Salonen oli lahjakas koululainen. On luultavaa, että nimenomaan kouluaijansa oli herätteen antajana siihen, että hän tutustui ja viehättyi uusista sosialismin aatteista. Tästä kertoo hänen ainevalintansa Helsingin yliopistossa. Hän aloitti opinnot seuraavan syksynä ylioppilaaksi tulonsa jälkeen vuonna 1913. Hän opiskeli maantiedettä, taloustiedettä, Suomen historiaa ja suomen kieltä. Salonen valmistui filosofian kandidaatiksi keväällä 1917. Tutkielman aihe liittyi 1800-luvun alun Suomen historia.

Salosen valmistumisvuosi oli historiallisesti merkittävä niin Suomelle kuin hänelle itselleenkin. Tsaarin valtakausi päättyi maaliskuun vallankumouksessa. Kesäkuussa Suomen Eduskunta säätöi Valtalain, jossa Eduskunta nostettiin maan ylimmäksi valtaelimeksi. Lakia ei koskaan vahvistettu, vaan Eduskunnan hajotettiin ja määrättiin uudet vaalit. Syksyllä 1917 pidetyt vaalit merkitsivät vastakkainasettelun voimistumista. Vasemmisto menetti vaaleissa tuntuvasti asemiaan. Marraskuussa bolsevikit tekivät vallankumouksen Venäjällä.

Suomessa vasemmisto vaati erikseen hyväksytyssä ohjelmassa mm., että Valtalaki on saatettava voimaan, kunnan hallinnossakin on siirryttävä yleiseen ja yhtäläiseen vaalijärjestelmään, ja työsuhteissa on siirryttävä 8-tuntisiin työpäiviin. Kun vaatimukseen ei suostuttu, vasemmisto julisti yleislakon. Lakko saatiin vain osittain ratkaistua ja yhteiskunnallinen ilmapiiri jatkoi kiristymistään. Eduskunta hyväksyi 6.12.1917 Suomen itsenäisjulistuksen. Maassa oli silloin runsaasti venäläisiä sotavoimaa, mutta ei omaa armeijaa ja järjestäytyneitä poliisia järjestyksen ylläpitoon. Bolsevikien Neuvosto-Venäjä tunnusti Suomen ja sen jälkeen myös muut maat, mutta maassa vallitsi hyvin jännitteinen ilmapiiri ja jatkuvien paikallisten konfliktien tila, mitä kärjisti vielä elintarvikepula. Tilanne purkautui sisällissodaksi 26.1.1918.

Turku oli näihin aikoihin yksi Suomen levottomimmista paikoista. Turun ruotsinkielisen työväen yhdistyksen vaikutuksesta syntynyt Arbetet lehti oli synnyttänyt aktiivisen vasemmistolaisen keskusteluyhteisön. Lehti oli Suomen johtava vasemmistolainen ruotsinkielinen lehti, jonka päätoimittajana oli teoreettisesti suuntautunut Karl Wiik Helsingistä. Lehteä toimitettiin kuitenkin Turusta. Lehden taloudesta vastaavasta ja ruotsinkielisen työväen yhdistyksen puheenjohtajasta William Lundbergistä tuli marraskuun yleislakon aikana Turun miliisin päällikkö. Hän oli käytännön toimintaan suuntautunut sosiaalidemokraattisen puolueen johtoon hyvin kriittisesti suhtautuva radikaalin linjan kannattaja.

Salonen on luultavasti liittynyt Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen jäseneksi ja osallistunut ilmeisesti myös poliittiseen toimintaan. Hän oli harjaantunut kirjoittaja, joka oli viehättänyt poliittiseen toimintaan.

Vuoden 1917 marraskuun yleislakon aikana hän toimi Turun miliisissä. Tällöin hän viimeistään tutustui miliisiin päällikkönä toimineeseen William Lundbergiin.

Lundbergistä tuli punaisen vallan aikana vähitellen Turun ehdoton johtohahmo, jonka sanotaan saaneen diktaattorivaltuudet Kullervo Mannerilta. Hänen valtansa perustui siihen, että hän kykeni nimittämään punaisen vallan aikaisiin keskeisiin aseisiin omia luottoihmisiä, ja että hänellä ilmeisesti oli sellaisia hallinnollista kykyä ja taitoa, joka soveltui silloin vallinneisiin poikkeuksellisiin oloihin.

Kun punaiset vasemmistolaiset olivat ottaneet vallan Turussa tammikuun 1918 lopussa, Salonen nimitettiin Turun kaupungin talouskomitean sihteeriksi. Sisällissodan loppuvaiheessa hän lähti rintamataisteluihin. Hänet vangittiin Lahden taistelujen jälkeen ja armahdettiin myöhemmin yhtenä ensimmäisistä. Hän palasi Turkuun marraskuussa 1918 ja aloitti työskentelyn isänsä pajassa.

Seuraavana vuoden huhtikuussa hän muutti Tampereelle. Siellä hän aloitti työnsä tamperelaisessa Kansan Lehdessä, josta joutui kuitenkin pian lähtemään liian läheisten suhteittensa takia kommunistiseen liikkeeseen. Liikettä lähellä oleva Suomen työväen puolue perustettiin vuonna 1920. Puolueen ohjelman oli kirjoittanut Otto-Ville Kuusinen. Salonen liittyi puolueeseen vuoden 1920 maaliskuussa. Hänet kutsuttiin samana vuonna toimittajan töihin Oulussa ilmestyvään Pohjan Kansaan, joka ajoi kyseisen puolueen tavoitteita.

Puolue kannatti ohjelmansa ajamiseksi niin laillisia kuin laittomia keinoja. Tämä linja tuli esiin puoluetta lähellä olevissa lehdissä, joita määrättiin siksi lakkautettaviksi. Niiden tulkittiin haluavan jatkaa vallankumouksellista toimintaa Suomessa. Pohjan Kansakin lakkautettiin. Lehti perustettiin näiden jälkeen uudella nimellä, mutta samalla linjalla. Vuonna 1923 lehti ilmestyi kolme kuukautta nimellä Uusi Pohjan kansa. Salonen oli lehden vastaava päätoimittaja. Hänet pidettiin toukokuussa 1923. Syyteenä oli se, että hän kuului kiellettyyn Suomen kommunistiseen puolueeseen

Salonen avioitui Oulussa Ella Ala-ahon (1900 – 1987) kanssa. Tämän isä oli yrittäjä ja entinen rautatieläinen, eikä hän voinut hyväksyä sitä jyrkkää poliittista linjaa, jota Salonen edusti. Kaikki Suomen työväen puolueen lehdet lakkautettiin elokuussa 1923 ja puolue kiellettiin ja sen 300 jäsentä, mukaan lukien koko eduskuntaryhmä, pidätettiin.

Salonen oli tutkintavankeudessa yhtäjaksoisesti Turun lääninvankilassa kaikkiaan 7 kuukautta, jonka jälkeen hänet vapautettiin. Seuraavana päivänä uhkasi uusi pidätys toisin perustein. Ennen sitä Salonen pakeni Pohjanlahden jäätä myöten Ruotsiin juuri ennen vuoden 1924 alkua.

Salonen sai poliittisen pakolaisen statuksen Ruotsissa. Sen avulla hän muutti laillisesti silloiseen Neuvostoliittoon vaimonsa kanssa. He saapuivat Leningradiin vuonna 1924. Leningradissa Salonen opiskeli venäjän kieltä ja hoiti samalla Lännen vähemmistökansallisuuksien yliopiston suomalaisen osaston lehtorin virkaa.

Maaliskuussa 1926 hän sai siirron Karjalan aluekomitean käyttöön tieteelliseen ja kasvatukselliseen työhön Petroskoihin. Siellä hän johti mm. toisen asteen keskikoulua toimien samalla opettajana. Vuodesta 1930 lähtien Salonen, nyt nimellä Viktor Viktorovitsh Salo toimi myös kustannusyhtiö Kirjassa. Vuonna 1930 sai määräyksen Kasvatustieteellisen Korkeakoulun, eli Instituutin dosentiksi. Salonen julkaisi useita oppikirjoja ja oli samalla Karjalan tasavallan suomalaisen kulttuurin johtohahmo. Salosen kiinnostuksen kohteena oli erityisesti suomenkieli ja sen puhtaus. Hänelle ehdotettiin professorin arvonimeä, jota hän ei kuitenkaan ehtinyt saavuttaa. Hänet vapautettiin työstään 11.9.1937. Perusteena oli se, että hänellä ei ollut pätevyyttä suomenkielen opettamiseen. Seuraavassa kuussa hänet erotettiin myös Kommunistisesta puolueesta. Erottamisen perusteena oli nyt se, että hän oli suosinut kansallista politiikkaa, ja että hän oli muutenkin epäluotettava ja vähätelty venäjänkieltä.

Salonen pidätettiin helmikuun yönä vuonna 1938 kotonaan. Perhe eli epätietoisuudessa tämän jälkeen lähes 20 vuotta. Hänen maineensa puhdistamista koskeva päätös tehtiin asiaomaisissa elimissä syksyllä 1956. Kesäkuussa 1957 Salosen vaimolle luovutettiin kuolintodistus, jonka mukaan Salonen kuoli 4.12.1943 kuolinsyynä ollessa ”keuhkodystrofia”. Myöhemmin joulukuussa 1991 Neuvostoliiton hajottua Karjalan KGB:n arkistoista löytyivät asiakirjat, joiden mukaan Salonen oli todettu syylliseksi vakoiluun ja tuomittu kuolemaan 28.3.1938. Tuomio oli pantu täytäntöön 22.4.1938. Hautapaikka oli tuntematon. Petroskoissa ilmestyvässä Karjalan Sanomissa oli kirjoitus 15.10.1997, jonka mukaan Salonen oli haudattu teloittamisen jälkeen Karhumäen piirin Santarnohissa.

Kosti ja Ella Saloselle syntyi kolme lasta, joista vanhin kuoli jo kaksivuotiaana. Vuonna 1928 heille syntyi kaksoiset, tyttö ja poika. Tyttärestä, Irmasta tuli isänsä tavoin kielitieteilijä, joka julkaisi aikoinaan useita suomalais-venäläisiä sanakirjoja. Hän palasi isänsä kotiseudulle Turkuun. Poika Erkki kouluttautui radioteknikoksi ja jäi asumaan Petroskoihin. Kovasta kohtalosta huolimatta perhe ei ilmeisestikään nähnyt ideologisissa valinnoissaan ja ihanteissaan sinänsä virhettä. Ongelmien syynä nähtiin sen sijaan se, että vallankumous johti epäluuloihin perustuvan vainoamisen ja hallitusjohtoisen sisäiseen terroriin.

3.2. TURUN VALLANKUMOUKSELLISTEN WILLIAM LUNDBERGIN JA GEORG BOLDTIN ANKARA KOHTALO

ARBETET LEHTI

Turku oli punavallan aikana poikkeuksellinen kaupunki siinä mielessä, että ruotsinkielisiä oli niin paljon merkittävässä asemassa hallintotehtävissä. Ruotsinkieliset olivat Turussakin vähemmistönä. Lisäksi he olivat keskimäärin suomankielisiä paremmassa taloudellisessa asemassa. Enemmistö ruotsinkielisistä tunsivat valkoisen puolen itselleen luonnolliseksi valinnaksi.

Ruotsinkielisten vahvaa asemaa Turussa vasemmistolaisten keskuudessa selittää osaksi vuodesta 1909 – 1918 julkaistu Arbetet lehti. Siitä muodostui johtava ruotsinkielinen vasemmiston aatemaailmaan sitoutunut sanomalehti Suomessa. Lehti keräsi ympärilleen aktiivisen ryhmän ihmisiä, jotka kokivat yhteiskunnan radikaalin muuttamisen tarpeelliseksi, toiset jopa välttämättömänä. Lehden päätoimittajan oli lähes koko sen olemassaoloajan Karl Wiik, joka oli arvostetuin ruotsinkielinen vasemmistolainen teoreetikko ja johtaja. Hän vastasi silloisen sosiaalidemokraattisen puolueen kansainvälisistä asioista.

Arbetet lehden synty liittyy Turun ruotsalaiseen työväenyhdistykseen, eli ”Åbo Svenska Arbetarförening”. Yhdistyksen jäsenistä erityisesti seuraavat neljä ihmistä olivat merkittäviä Arbetet lehden alkuvaiheissa: opettaja Ludvig Lindström, liikemies Walter Borg, tämän vaimon veli kirjanpainaja Janne Ojala, ja metallisorvaaja William Lundberg. Jälkimmäisen merkitys korostui sillä, että hän oli poikkeuksellisen työteliäs ja lisäksi, että hänet oli samalla työväen yhdistyksen puheenjohtaja.

Walter Borg oli keskeisin henkilö Arbetet lehden muotoutumisessa. Hän oli syntynyt vuonna 1870 Vaasassa. Borg toimi 1900-luvun alussa Höyrylaivaosakeyhtiö Boren toimistopäällikkönä, mutta erosi sitten myöhemmin ja perusti oman kahviin ja jauhoihin keskittyvän välitysliikkeensä. Hän menestyi hyvin ja sai hankittua suurelle perheelleen hyvät elämisen olosuhteet. Turussa huhuttiin, että Borgista oli tullut sosialisti siksi, ettei häntä aikoinaan nimitetty Boren johtajaksi aikoinaan.

Arbetet lehden kaksi ensimmäistä koenumeroa julkaistiin vuonna 1908. Vuodesta 1909 lehti alkoi ilmestyä säännöllisesti kerran viikossa. Lehti aloitti neljäsvuuisena ilmestyspäivän ollessa perjantai. Vuoden 1911 alussa sivumäärää kasvatettiin 6 – 8:aan ja loppuvuodesta samana vuonna vielä 8 – 10:een. Lokakuussa 1912 ilmestyskertoja lisättiin yhdestä kahteen viikossa samalla kun sivumäärää supistettiin 6 – 8:aan.

Arbetet lehden levikki oli ensimmäisenä vuonna 900, seuraavana vuonna 1600 ja sitten 2700 vuonna 1911. Turussa oli vuonna 1910 asukkaita yhteensä 55 000. Näistä viidesosa, eli 12 000 oli ruotsinkielisiä. Lehdellä oli vuonna 1914 tilaajia noin 4100. Samaan aikaan johtavalla ruotsinkielisellä lehdellä Hufvudstadsbladetilla

oli tilaajia noin 30 000. Tilaajista oli silloin Helsingistä 760 ja Turusta 560. Kun maailmansota alkoi vuonna 1914, lehden tilausmäärät laskivat vaikeutuneiden taloudellisten olojen takia. Alhaisimmillaan levikki oli 3300 vuonna 1915. Vuoden 1917 syyskuussa levikki oli noussut taas jo 8 000:een ja punavallan aikana aina 12 500:aan.

Borg ja lehden toinen ”perustajajäsen” Ludvig Lindström olivat järjestämässä Leninin pakoa Turusta Paraisten kautta Ruotsiin vuonna 1907. Lehtikirjoituksissa Borgia kiinnosti erityisesti jokapäiväiseen elämään liittyvät kysymykset, joita hän saattoi käsitellä lehdessä hyvin tunnepitoisesti. Ludvig Lindström suoritti filosofian kandidaatintutkinnon 1911. Myöhemmin hän jätti lehden ja toimi vuodesta 1916 konttoripäällikkönä Paraisten kalkkivuoriryhtiössä.

Lehden päätoimittajana oli melkein alusta saakka Karl Wiik. Vuonna 1910 ruotsinkielinen työväen liitto on vastatakseen lehdestä, jolloin Wiikistä tuli lehden päätoimittaja. Wiik toimi Helsingistä käsin, vaikka itse lehti edelleen painettiin Turussa. Vuonna 1912 lehden taloudesta otti vastuun William Lundberg.

Vuonna 1913 lehden julkaisijasta muodostettiin osakeyhtiö. Lundberg nimitettiin yhtiön talousvastaavaksi. Hän sai työstään palkkaa 200 markkaa. Lehden perustaja Walter Borg, joka oli toiminut toimitussihteerinä, sairastui vuonna 1915. William Lundberg hoiti sen jälkeen myös toimitussihteerin työt elokuusta 1915. Lundberg ei kuitenkaan kovin paljon kirjoittanut lehteen. Borg pakeni sisällissodan aikana silloiseen Petrogradiin. Hän kuoli pitkään sairastamaansa keuhkotautiin 6.6.1918.

Sanotaan, että Lundberg hoiti yksinään koko lehden toimituksen. Hän oli hyvin energinen ja tuli ilmeisen hyvin toimeen Wiikin kanssa. Wiik oli älymystöön suuntautunut eikä loppujen lopuksi ollut vakuuttunut yhteiskunnallisen vallankumouksen tarpeellisuudesta, saatikka välttämättömyydestä. Wiik kertoo itsestään ja suhteessa vallankumoukseen julkaistussa päiväkirjassaan: ”Tulin viisaaksi marraskuun lakon aikana. Silloin kaikki muut tulivat hulluiksi.” Ilmeisesti silloin Wiikin ja Lundbergin tiet erosivat. Lundberg jätti lehden, kun hänet valittiin Turun miliisin päälliköksi.

GEORG BOLDT

Ihanteellista vasemmistolaisuutta Arbetet lehdessä edusti ennen muuta Turun ruotsalaisen klassisen lyseon opettaja, filosofian tohtori Georg Boldt. Hänen isänsä oli kenraali ja äiti oli piispan tytär. Hänen veljensä, Robert Boldt oli Suomen kotiseutuliikkeen uranuurtaja. Toinen veli, Jean Boldt, oli taas hyvin kiihkeä Tolstoin rauhanajatusten kannattaja kuten ilmeisesti myös Georg Boldtkin.

Boldt oli väitellyt Kantin ajatusten ja protestanttisen uskonnon peruskysymysten välisestä suhteesta. Hän kritisoi voimakkaasti silloista vallassa olleita uskonnollisia näkemyksiä ja opin kappaleita korostaen Tolstoin

lailla rakkauden merkitystä uskonnollisten kysymysten tulkinnassa. Kannanottojensa takia hän jakoi voimakkaasti ihmisten mielipiteitä.

Kun Helsingissä innostus vasemmistolainen koululaisten kesken oli hiukan laantumassa 1910 – luvulla, Turussa samanlaista hiipumista ei tapahtunut osin varmaan Georg Boldtin vaikutuksesta. Georg Boldt kirjoitti ensimmäiset kirjoituksensa Arbetet lehteen jo vuonna 1909. Vasta seuraavana vuonna hän kirjoitti lehteen ensimmäisen pääkirjoituksen. Sen jälkeen hän kirjoitti lehteen säännöllisesti ja ahkerasti.

Boldt hyökkäsi kirjoituksissaan valtiota ja yhteiskunnan instituutiota vastaan. Hän piti näitä hallintoelimiä, jotka väkivallan avulla ylläpitävät anarkistista yksilöllisyyttä yhteiskunnassa. Boldtin ihanne oli yhteiskunta, jossa yhteiskunnan toiminnan kannalta välttämättömät instituutit olisivat ikään kuin yhteisöllisestä vastuusta kasvaneita eläviä organismeja. Kristinuskon sisältönä hän piti yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tavoittelua.

WILLIAM LUNDBERG

William Lundberg syntyi 5.9.1886. Hänen molemmat vanhemmat kuolivat keuhkotautiin hänen itsensä ollessa vielä lapsi. Perheessä oli kaikkiaan neljä lasta kaikkien lasten ollessa vielä alaikäisiä vanhempien kuollessa. Lapsista huolehti sen jälkeen isän äiti. Isän veli, Georg Lundberg oli yksi aktiivisimmista Turun ruotsalaisen työväenyhdistyksen jäsenistä. Hän kuoli keuhkotautiin 34-vuotiaana vuonna 1906. William Lundberg valittiin Turun yhdistyksen puheenjohtajaksi vuonna 1909, kun hän oli vasta 23-vuotias. Samoihin aikoihin hänestä tuli Arbetet lehden talousvastaava.

Lundberg oli toimintaan suuntautunut ihminen. Hän oli hyvä organisaattori, hyvin työteliäs ja tehokas töissään. Hänellä oli ilmeisesti käytännöllistä järkeä toimissaan. Hän käytti itsestään ammattinimikettä metallisorvari. Lundbergin ja Wiikin väliset suhteet säilyivät muodollisina, mutta ilmeisesti toisiaan arvostavina.

Lundberg hoiti lehden asioita kotoa käsin vuoden 1912 alkuun saakka. Lundbergin kodista muodostui Turun ruotsinkielisten vasemmistolaisten keskus- ja kokoontumispaikka. Lundberg palkattiin kokopäiväiseen työhön vuoden 1912 alusta. Lundberg valjasti yhdistykset jäsenet töihin Arbetet lehden hyväksi.

MARRASKUUN YLEISLAKKO JA SEN JÄLKEISET TAPAHTUMAT 1917

Marraskuun suurlakko vuonna 1917 jakoi vasemmistoa voimakkaasti ja oli koetinkivi vasemmiston yhtenäisyydelle. Sosiaalidemokraattinen puolue ei kyennyt kontrolloimaan suurlakon melskeissä voimistunutta punakaartia erityisesti suurissa kaupungeissa. Turussa tilanne oli kaikkein pahin. Lundberg

oli valittu Turun miliisin päälliköksi. Hän oli silloin vain 31-vuotias ja ruotsinkielinen, joka osasi kuitenkin suomea hyvin.

Kun marraskuun suurlakko päättyi, radikaalit vasemmistolaiset nostivat iskulauseeksi: ”Lakko on ohi, vallankumous jatkuu.” Ilmeisesti Lundbergin myötävaikutuksesta lause ymmärrettiin Turussa sananmukaisesti. Miliisi esti kuvernöörin ja poliisipäällikön hoitamassa virkaansa lakon jälkeen pitäen heitä vangittuina.

Kaupungin valtuusto vaati, että miliisin on luovutettava poliisitoimi ja poliisin tilat tavanomaisille poliisivoimille ja vapautettava vangitsemansa lääninkuvernööri ja poliisimestari. Tähän ei Lundberg suostunut. Vastatoimena kaupungin valtuusto kieltäytyi maksamasta palkkaa miliisille. Lundberg kääntyi asiassa senaatin puoleen tuloksetta. Lundberg neuvotteli kysymyksestä sekä senaattori Castrénin ja kaupungin valtuuston kanssa. Kun palkanmaksuvaatimus alennettiin koskemaan vain viikonajan palkkaa miliisille, eikä se johtanut tulokseen, miliisi aloitti lakon lauantaina 15.12.1917. Tällöin kaupunki jäi kokonaan organisoitua järjestyksen pitoa.

Sunnuntain vastainen yö, joka oli ensimmäinen yö miliisilakon alettua, sujui jossakin määrin rauhallisena, mutta sen jälkeen tilanne ryöstäytyi kaikkien käsistä. Kaupungissa vallitsi anarkian tila kaupungin liikkeiden joutuessa esteettömien ryöstelyiden kohteeksi kahtena seuraavana yönä. Tilanne synnytti suurta huomiota valtakunnallisesti. Senaattori Castren saapui Turkuun neuvottelemaan tilanteen ratkaisemisesta erikoisjunalla. Neuvottelut käytiin poliisitalolla Lundbergin, Castrenin ja pormestari ja hänen avustajiensa välillä.

Tilanne ratkaistiin väliaikaisesti siten, että Senaatti hyväksyi Lundbergin johtaman miliisin kaupungin järjestysvallan haltijaksi ja suostui maksamaan sen palkat sillä ehdolla, että kuvernööri ja poliisimestari vapautetaan. Samalla sovittiin, että järjestyksenpitoa kontrolloi lautakunta, johon nimitettiin kolme oikeiston ja kolme vasemmiston edustajaa.

Suurimmaksi ongelmaksi muodostui kuitenkin kysymys miliisin nimitysvallasta. Sovintoehdotuksen mukaan työväenjärjestöille annettiin valta nimittää miliisin henkilöstö lukuun ottamatta miliisin päällikköä, jonka nimitysvalta jäi Senaatille. Tämä tarkoitti sitä, että Lundberg olisi menettänyt asemansa ylimpänä järjestyksen valvojana Turussa. Ehdon seurauksena koko miliisi- ja järjestyksen valvontakysymys jäi lopullista ratkaisua vaille.

Miliisilakko kesti viikon vasemmiston kunnallisjärjestön hyväksyessä osittain sovintoehdotuksen kokouksessaan 22.12.1917. Rauhattomin ajanjakso kesti kaksi perättäistä yötä. Sen jälkeen tilanne

rauhottui, kun venäläinen sotaväki ryhtyi pyynnöstä pitämään järjestystä kaupungissa. Vielä senkin jälkeen tosin kauppoja ryöstettiin laitakaupungilla, mutta paljon vähäisemmässä määrässä.

Sanotaan, että Lundbergin motiivina ryhtyä miliisipäälliköksi oli sekä halu saada järjestys kaupunkiin, että halu saada vallankumousprosessi käyntiin. Lundberg oli käytännön ihminen ja ilmeisen tehokas ja työteliäs organisaattori. Hän oli hyvin nuoresta iästä saakka ollut paljon tekemisissä teoreettisesti suuntautuneiden vallankumouksellisia ajatuksia viljeleiden oppineiden ihmisten kanssa. Näitä olivat ennen kaikkia Georg Boldt ja Karl Wiik. Nämä näkivät monet vallankumouksen ihanteellisessa valossa, keinona saavuttaa jotakin pysyvää ja arvokasta epäoikeudenmukaiseksi koetun todellisuuden sijaan. Lundberg ehkä uskoi, että tällaiseen tilaan on mahdollista päästä, ja että hänellä on kykyä toteuttaa siihen johtava vallankumous käytännössä.

Lundbergiä kutsuttiin Turussa mm. rosvopäälliköksi ja Turun diktaattoriksi. Toiset pitivät häntä pahan ruumiillistumana ja toiset ihailtavana johtajana. Hän kävi ilman puolueen lupaa Pietarissa neuvottelemassa bolševikkihallinnon kanssa aseiden ja viljan hankkimisesta vuoden 1917 lopulla. Turun maltilliset vasemmistojohtajat yrittivät vuoden 1917 lopulla puolueen johdon avulla saada järjestöt kontrolliinsa. Yritys epäonnistui, sillä maltillisia kannatti vain 10 prosenttia järjestöväestöstä. On myös olemassa viitteitä siitä, että järjestäytymätön työväki oli mielipiteiltään järjestäytyntä radikaalimpi. Lundberg kannatti vallankaappausta valtakunnan tasolla ja sai enemmistön puolelleen Turun sosialidemokraattisen nuorisoliiton kokouksessa 8.1.1918.

Punakaarti kallistui vähitellen kokonaan vallankaappauksen kannalle. Puolueneuvoston kokouksessa 19.1.1918 vallankumousajatus sai enemmistön tuen. William Lundberg kritisoi voimakkaasti kokouksessa silloista puoluejohtoa siitä, että nämä nauttivat korkeaa palkkaa saman aikaan, kun Turussa työläiset kärsivät nälkää. Lisäksi Lundberg julisti, että puoluejohto oli pettänyt lupauksensa jatkaa vallankumousta suurlakon päättymisen jälkeen. Hän esitti puheessaan ankaran ehdon puoluejohdolle: vallankumoustoimintaa on jatkettava, tai on asetettava sellainen puoluejohto, joka tähän kykenee. Lundbergin ajatuksena oli käyttää järjestyskaartia omaisuuden takavarikointiin ja turvautua väkivaltaan järjestyksen pidossa samalla. Hän ilmeisesti koki silloisen puoluejohdon kyvyttömäksi oman jyrkän linjansa mukaiseen toimintaan.

Kun Lundberg ei saanut taivuteltua puoluejohtoa radikaaliin vallankumoukselliseen toimintaan, hän pyrki vaikuttamaan mielipiteisiin esiintymällä Helsingin punakaartin kokouksessa. Hän osasi sujuvasti suomenkieltä ja sai paljon kannattajia esiintymistaidollaan ja radikaaleilla mielipiteillään. Lundberg kykeni esiintymisillään Helsingin puhujamatkoilla saamaan kuulijat puolelleen radikaaleilla puheillaan niin, että

nämä huusivat solvauksia maltilliselle puoluejohdolle. Maltilliset taas pitivät Lundbergiä vastuuttomana anarkian kannattajana.

Lundberg ja muut äärilinjaa ajavat saivat toimia puolueessa kriittisinä aikoina ennen avointa vallanottoa siksi, että muut eivät uskaltaneet toimia. Toisaalta ei myöskään riittävästi uskottu siihen, että yhteenotto olisi ylipäänsä ollut enää vältettävissä. Lundbergin otteet olivat olleet alusta asti niin määrätietoisia ja valtaan tähtäviä, että hänelle ei ollut oikeastaan käytössään perääntymistietä.

Turussa punakaarti oli varsin aseistamaton vielä 22.1.1918. Punaiset ottivat vallan käsiinsä Suomessa 26.1.1918. Rautatieasemat, lennätinkonttorit, Suomen pankki ja yksityiset pankit otettiin vallankumouksellisten joukkojen hallintaan. Lundberg esitti Turun puolue-elimille 27.1.1918, että on tehtävä suunnitelma vallan siirtämiseksi työväelle.

Turun vallankumoukselliset työväenjärjestöt asettivat 29.1.1918 paikallisen vallankumousohallinnon johtoon toimeenpanevan elimen, joka nimitti hallintolaitoksiin komissaareja niiden toimintaa valvomaan. Nimityksissä Lundbergin vaikutusvalta oli merkittävä. Komissaareiksi nimitettiin useita hänen edustamansa ruotsinkielisen työväen yhdistyksen jäseniä. Lundbergin asema Turussa ei näin perustunut yksinomaan hänen vakuuttavaan ja radikaaliin puhe- ja esiintymistaitoonsa. Hän kykeni asettamaan luetettavia kannattajia hallinnon avainpaikoille Turussa, joista monet olivat samasta työväen yhdistyksestä kuin se, jossa Lundberg oli puheenjohtaja.

Lundbergin linjana oli myös se, että omien joukossa kurittomasti esiintyneitä oli tarvittaessa rangaistava kuoleamalla. Hän kykeni toimimaan täysin kylmäverisesti, jos hänen asemassa joukkojen johtajana asetettiin kyseenalaiseksi. Hän oli kurinpitäjänä ankara, joka saattoi ampua ihmisen, joka ei totellut hänen käskyään.

INSINÖÖRIMURHAT

Lundberg onnistui valtakautensa aikana säilyttämään ilmeisesti kovillakin otteilla Turussa kohtuullisen rauhalliset olot. Väkivallan tekoja Turussa tehtiin sinä aikana varsin vähän. Niin sanotut insinöörimurhat olivat kuitenkin merkittävä poikkeus punavallan aikana. Murhilla oli todennäköisesti myös hyvin laajakantoiset seuraukset. Ruukin patruuna Albert von Julin Perniön Kosken kylästä, valkoisten ylipäällikön C. G. E. Mannerheimin äidin veljen poika, Mathildedalin ruukin isännöitsijä, insinööri Herman Hellén, Teijon ruukin isännöitsijä, insinööri Kristian Ström, sekä ja insinööri Alvar Johansson Kosken ruukista löydettiin ammuttuina juutalaisten hautausmaalta Skanssin alueelta 26.2.1918.

Teko tuomittiin voimakkaasti punavallan aikaisissa lehdissä. Tapaus asetti vallankaappauksen moraalisen selkärangan koetukselle, tai jopa mursi sen niiden keskuudessa, jotka uskoivat väkivallattoman yhteiskunnan ihanteisiin. Myöhemmin selvisi seuraavanlainen tapausten kulku:

Punakaarti oli ottanut koko Perniön Kosken kylän hallintaansa helmikuun alussa. Kylän maat kuuluivat kokonaan von Julineille. Albert von Julin oli myös Teijon ja Matildedalin ruukkien vastaava johtaja. Sikäläisen punakaartin jäsenistö oli värvätty etupäässä paikallisesta työväenyhdistys Riennosta. Punakaartia johti Jalmari Ahovaara, joka oli ammatiltaan kirvesmies. Asukkaita kylässä oli kaikkiaan 500. He olivat kaikki tavalla tai toiselle riippuvaisia ruukkipatruunasta.

Isännöitsijä Ström lähti rekikydyllä Teijosta 22.2.1918 Kosken kylään kello 12:00. Matildedalista mukaan tuli myös sikäläinen isännöitsijä Hellén. Matkan tarkoituksesi he olivat kertoneet punakaartille, että he menivät hakemaan rahaa palkanmaksuun von Julinilta. Kun he saapuivat Koskelle, punakaartilaiset saattoivat heidät von Julinien herraskartanoon kysellen aluksi sitä, miksi Ström oli tullut Koskelle. Vain Hellén oli puhelimitse pyytänyt punakaartilta luvan tulla Koskelle.

Kartanosta johtajat vietiin vallankumoustuomioistuimeen Perniöön työväenyhdistys Riennon tiloihin. Mukaan oli otettu myös kartanon tilanhoitaja Johansson. Ilmeisesti siellä tehtiin päätös siitä, että johtajat viedään junalla Turkuun ja heidän kohtalonsa ratkaistaan vasta Turussa. Saattojoukkona olleet punakaartilaiset veivät vankinsa Turkuun saavuttuaan Vartiovuorenmäellä olevaan observatoriorakennukseen, jossa sijaitsi punakaartin päämaja. Paikalla oli kolme päivystävää punakaartilaista, jotka tunnistamisen jälkeen osoittivat vangittujen saattojoukoille paikan, jonne vangitut tulee viedä ammuttavaksi. Vangit ammuttiin 22.2. – 23.2.1918 välisenä Skanssin mäellä lähellä juutalaisten hautausmaata. Punakaartilaiset matkustivat takaisin Perniöön 23.2.1918.

Kuka tai ketkä päättivät vankien teloitamisesta, on avoin kysymys. Lundbergin rooli tapahtumissa on epäselvää. Vallalla on käsitys, että teloituspäätös ei ole punaisen puolen johdon tekemä, vaan se on syntynyt ruohonjuuritasolla johtuen joukkojen järjestäytymättömyydestä ja omavaltaisuudesta.

AHVENANMAA JA PUNAVALLAN LOPPU TURUSSA

Eurooppa oli sodassa. Suomi oli joutunut sisällissodan tilaan runsaan puolentoista kuukauden kuluttua siitä, kun Eduskunta oli hyväksynyt itsenäisyyttä koskevan julistuksen äänin 100 - 88. Maassa oli runsaasti venäläisiä sotajoukkoja, eikä Suomen valtiolla ollut omaa järjestäytyntä sotaväkeä.

Turun edustalla oleva Ahvenanmaan saaristo kiinnosti asemansa takia Itämeren valtioita, erityisesti Neuvosto-Venäjää, Saksaa ja Ruotsia. Ahvenanmaalla oli syntynyt ajatus siitä, että saariryhmän tulisi liittyä mieluummin Ruotsiin kuin epävakaiseen suomenkieliseen Suomeen.

Sisällissodan puhjettua Lounais-Suomen suojeluskunnan joukko-osastot olivat jääneet rintamalinjojen taakse Uuteenkaupungiin. Murtautuakseen pois tukalasta asemastaan joukot lähtivät Uudestakaupungista 7.2.1918 jäätä myöten Kustavin kautta Ahvenanmaalle ottaakseen samalla alueen hallintaansa venäläisiltä joukko-osastolta ollen samalla yhteydessä Ruotsiin jatkoyhteyksien järjestelyjä varten. Ahvenanmaa tarjosi reitin päästä Ruotsin kautta muun valkoisen puolen sotavoimien yhteyteen.

Suojeluskunnan joukot saavuttivat tien Maarianhaminaan 14.2.1918, kun Prestön lennätinasema vallattiin venäläisiltä. Suomalaiset ja venäläiset joukot kävivät kaksi taistelua Ahvenanmaan Godbyn kylässä. Jälkimmäinen yhteenotto tapahtui 19.2.1918. Siihen osallistui venäläisten puolella myös Turusta tullut punakaartin 200 miehinen joukko-osasto Arbetet – lehden perustajiin kuuluneen Walter Borgin pojan Harry Borgin johdolla. Hänestä tuli näissä taisteluissa turkulaisten punaisten taisteluissa ensimmäisenä kaatunut punakaartilainen.

Ruotsin kuningas antoi 13.2.1918 maansa merivoimille luvan nousta maihin Ahvenanmaalle. Joukkojen tehtäväksi määrättiin rauhan turvaaminen Ahvenanmaalla. Godbyn taistelujen jälkeen ruotsalaiset esittivät 20.2.1918 suojeluskunnan edustajille uhkavaatimuksen siitä, että jos suomalaiset eivät lopeta taistelutoimiaan ja luovuta aseita ruotsalaisille, suomalaisia joukko-osastoja ei siirretä Ruotsiin edelleen kuljettavaksi Suomeen. Järjestelyyn kuului lisäksi se, että venäläiset kuljettiin Ruotsin kautta Neuvosto-Venäjälle ja punakaartilaiset Turkuun.

Suojeluskuntalaiset suostuivat ehtoihin, joskin se aiheutti heissä katkeruutta. He katsoivat olleensa valkoisen Suomen joukkojen ylipäällikön Mannerheimin asialla, ja että ruotsalaiset välittäessään viestejä Mannerheimilta, olivat johtaneet heitä tarkoituksellisesti harhaan saadakseen heidät hyväksymään ehtonsa. Joukot poistuivat Ahvenanmaalta luovutettuaan aseensa sopimuksen mukaan Eckerössä 24.2.1918.

Kun suojeluskunnan joukot olivat poistuneet Ahvenanmaalta, saksalainen laivasto-osasto nousi maihin Ahvenanmaan Eckerössä 5.3.1918, kun se ensi oli neuvotellut saarella olleiden ruotsalaisten joukkojen kanssa. Punaisten valtakunnallisella johdolla oli tieto saksalaisten tulosta jo 4.3.2013, kun saksalainen laivasto-osasto oli jääkenttien keskellä Gotlannin lähistöllä. Johto päätti lähettää Yrjö Sirolan Turkuun neuvottelemaan paikallisen punaisen johdon kanssa siitä, miten saksalaisten tuloon tulisi suhtautua.

Turussa oli alkanut liikkua huhuja saksalaisten tulosta ja pelättiin, että huhut aiheuttavat levottomuutta kaupunkilaisten keskuudessa.

Sirolan johdolla Turussa käydyissä neuvotteluissa päädyttiin 10.3.1918 esittämään saksalaisille ehdotus neuvottelutapaamisesta. Ehdotuksen oli allekirjoittanut myös Turkuun majoitettujen saksalaisten invalidien edustaja. Vastaus tuli jo seuraavana päivänä. Saksalaiset suostuivat tapaamiseen. Ehtona oli se, että neuvotteluvaltuuskunnan mukana tuodaan kaikki Turussa olleet 260 saksalaista invalidisoitunutta sotilasta. Heidän joukossaan oli 60 upseeria.

Saksalaisten ehtoon suostuttiin ja valittiin neuvotteluvaltuuskunta. Punaisten valtakunnallinen johto päätti asiasta 11.3.1918 ja myönsi valtuuskunnalle 20 000 markan määrärahan. Kolmihenkinen valtuuskunnan johtoon valittiin Georg Boldt, joka suostui tehtävään vasta pitkän taivuttelun jälkeen. Valtuuskunnan mukaan tuli myös ikään paikallisen valkoisen puolen edustajan tuomari Kuno Alftan. Hänen matkaansa perusteltiin sillä, että Alftan voisi toimia samalla valtuuskunnan kielenkääntäjänä. Matka tehtiin reillä, eikä laivoilla. Myös saksalaiset sotilaat kuljetettiin reillä. Matkaan lähdettiin keskiviikkona 13.3.1918 ja perille päästiin seuraavan päivän iltana Eckeröhön, joissa saksalaisten laivat olivat. Neuvottelutapaaminen järjestettiin perjantaina 15.3.1918. Alftan oli tavannut sitä ennen saksalaisen neuvottelijan erikseen.

Boldtin tehtävä neuvottelijana oli toivoton. Saksalaiset totesivat, että heidät oli kutsunut Suomeen maan laillinen hallitus, ja että he eivät voi siksi keskustella valtuuskunnan kanssa laivastoyksikkönsä sotilaallisista tavoitteista. Boldtin oli mahdotonta vakuuttaa vastapuolta Kullervo Mannerin laatimalla selostuksella vallankumouksen välttämättömyydestä tai omilla moraalisisilla argumenteilla. Neuvottelijat lähtivät paluumatkalle jo seuraavana päivänä, lauantain iltapäivällä 16.3.1918 suojanaan kolme saksalaista jääkäriä. Alftan jäi Ahvenanmaalle. Valtuuskunta saapui Turkuun maanantaina 18.3.1918.

Neuvotteluretki oli Boldtille henkisesti hyvin raskas. Hän menetti mielensä tasapainon matkansa seurauksena. Parin viikon päästä paluustaan hän joutui sairaalahoitoon ja myöhemmin saman vuoden kesällä kuoli sairaalassa Turussa 21.6.1918 toipumatta enää työkykyiseksi.

Seuraavassa kuussa 14.4.1918 saaristossa olleet valkoisten joukot saapuivat Paraisten kautta Turkuun ja punavallan aika päättyi kaupungissa. Lundberg toimi punaisten vetäytymisvaiheessa myös punakaartin paikallisena johtajana. Lundbergin vaimo ja hänen kolme lastaan jättivät Turun ensimmäisellä pakojunalla 8.4.1919. Lundberg itse poistui viimeisellä Tutusta lähteneellä junalla 11.4.1918. Lundberg saatiin kiinni pakomatallaan lähellä Helsinkiä, Myrskylässä ja telotettiin toukokuun 12. päivän vastaisena yönä Helsingissä 1918. Hänen perheensä säilyi hengissä ja palasi Turkuun vankeudesta 1920.

LÄHTEET

Auer, Into. ”Kun punainen edustajisto kävi rauhanneuvotteluja saksalaisten kanssa Ahvenmaalle”. Suomen vapaussota. 1935/3, s. 60 – 70.

Bondestam, Anna. *Arbetet. En tidning i Åbo på 1910-talet och människorna kring den*. Helsinki 1968.

Holmqvist, Carolina. ”Isot sonnit kaatuivat”. Teoksessa Ekberg, Henrik (toim). *Västnyländsk Årsbok 2003*. Västnyländska kultursamfundet.

Hämäläinen, Pekka. *Luokka ja kieli vallankumouksen Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 107. Suomen historiallinen seura. Suom. Eskelinen, Heikki. 1978.

Marjanen, Väinö. *Turun rintamapataljoona vapaussodassa*. Turku 1928.

Paavola, Matti J. Paavolan lapsia. Tarvasjoen Suurilan kylän Paavolan talon isäntiä ja emäntiä sekä heidän taustojaan ja jälkeläisiä, Turku. 1998.

Siltala, Juha. *Sisällissodan psykohistoria*. Otava. Helsinki 2009.

Takala, Irina: ”Vallankumouksen kurimus”. *Kansan tahto*. suom. Metero, Eero. 20.2.1992, 25.2., 26.2. ja 27.2.1992.

Tuomioja, Erkki. K. H. Wiik. *Itsenäisyysmies ja internationalisti. Elämäkerta vuoteen 1918*. Helsinki 10179.

4. FILOSOFI ERIK AHLMAN POHDISKELEE SOTAA

4.1. SODAN VÄJÄÄMÄTTÖMYYDESTÄ ERIK AHLMANIN MUKAAN

Samaan aikaan kun Suomessa käytiin sisällissotaa vuonna 1918, Erik Ahlman pohti meneillä olevaa laajempaa sotaa, eli I maailman sotaa, ja sen syitä yleisellä tasolla. Tähän liittyi myös kysymys siitä, olisivatko sodat ylipäänsä vältettävissä. Hänen lähtökohtana oli ajatusmalli siitä, että suvereeni valtio on ihmisiä tunnetasolla yhdistävä kollektiivinen persoona, jonka on välttämättä turvauduttava sodankäyntiin, jotta se voisi puolustaa suvereenisuuttaan. Kysymys on siis valtion osalta taistelusta omasta olemassaolosta suhteessa muihin valtioihin.

Toisin sanoen kysymys on valtioiden tasolla Hobbesin mallin mukaisesta luonnontilasta, jossa jokainen valtio uhkaa jokaista muuta valtiota. Tällaisessa jatkuvan uhkan tilasta seuraa, että valtioiden olemassa olemiseen takaamiseksi käyttämän henkisen ja aineellisen energian määrästä tulee moraalinen arvonnäkökohta. Sodan taas manifestoivat valtioiden olemassaolon taistelun. Samalla sodissa tämän moraalisen energian käyttö maksimoituu.¹

Vastaavalla tavalla Ahlman kuvaa Hobbesin mallia muistuttavasti sitä luottamuksen puutteeseen perustuvaa prosessia, joka synnyttää sodan kahden valtion välillä. Kummallakaan valtiolla ei sinänsä ole tarkoitus pyrkiä ajamaan omia etuja pakolla tai aseiden muuten toisen kustannuksella. Mutta kumpikaan valtio ei kuitenkaan voi olla täysin varma toisen osapuolen mahdollisista piilevistä aikomuksista. Siksi valtiot kaiken varalta varustautuvat sotaa varten, jos toisella kaikesta huolimatta olisi tarkoitus turvautua pakkoon omien intressiensä ajamiseen. Vaikka varustautuva valtio ymmärtääkin toimenpiteensä hätävaraksi, toinen näkee sen uhkaksi itseään kohtaan. Tästä seuraa lisävarustautuminen. Syntyy ikään kuin potentiaalinen sota. Jos ja kun ei ole olemassa valtioiden yläpuolella sellaista instanssia, jolla olisi valta ratkaista syntyviä konflikteja, valtioiden kannalta muodostuu tärkeämmäksi se, miten toinen voisi tehdä kuin se, mitä toinen todella tekee. Epäluulojen kasvaessa ennalta ehkäisevän sodan todennäköisyys kasvaa. Pienikin erimielisyys voi jossakin vaiheessa laukaista avoimen sodan. Lisäksi voi olla niinkin, että aseiden pelkkä olemassaolo, suggeroi myös käyttämään niitä. Tässä Ahlman kuvaa erityisesti sitä kehitystä yleisellä tasolla, mitä tapahtui Saksan ja ympäristövaltioiden välillä ennen I maailmansotaa.²

MITEN SITTEEN SODAT VOITAISIN EHKÄISTÄ?

Ahlman pitää sotaa konfliktinratkaisukeinoa epäonnistuneena niin moraalisiin kuin tarkoituksenmukaisiin perusteisiin. Sota on epätarkoituksenmukainen, koska sen avulla todennäköisesti tuhoaan omaisuutta paljon

¹ Ks. Ahlman 1993, s. 23 - 24.

² Ks. Ahlman 1993, s. 24 - 25.

enemmän kuin mitä sillä voidaan saavuttaa. Sota on moraalisesti tuomittava, koska sillä loukataan yksilön oikeutta elämään, ja se sallii ja suosii muutenkin epämoraalisen käytöstä petoksineen ja tietoisine harhaanjohtamisineen.³

Yksittäinen valtio ei voi taas ratkaista konfliktiaan jonkun toisen valtion kanssa sillä perusteella, että sota ei ole koko ihmiskunnan etujen mukaista. Tämä johtuu Ahlmanin mukaan siitä, että jokainen valtio on valmis ottamaan huomioon koko ihmiskunnan edun vain siinä tapauksessa, että koko ihmiskunta olisi riittävän samanlainen sen itsensä kanssa.⁴

Ahlmanin käsitys on myös, että koko ihmiskunnan kattava universaalinen ja abstrakti etiikka ei olisi ratkaisu sodan mahdollisuuden poistamiselle kansakuntien ratkaisuvaihtoehtona. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että kollektiivipersonat, valtiot, eivät ole valmiita luopumaan kansallisen eritysluonteensa kehittämistä universaalisen käsitteellisen etiikan hyväksi. Ahlman näkee kuitenkin tällaisen ajattelun leviämisen merkityksen siinä, että se on omiaan luomaan maaperää sovinnollisemmalle tavalla käsitellä ristiriitoja.⁵

Jos yleiset moraaliset käsitykset eivät ole riittävän painavia tekijöitä ehkäisemään, niin mitkä tekijät sitten Ahlmanin mukaan voisi ajatella ehkäisevän sodan aloittamista? Ahlman pohtii tätä olettamalla, että samantyyppiset tekijät, jotka rajoittavat yksilön valintoja, rajoittavat myös valtion valintoja. Ahlman tyypittelee yksilön valintoja rajoittavat tekijät kolmeen ryhmään:

1. kiellot ja niiden rikkomisesta seuraava rangaistuksen pelko,
2. toisten mielipiteet, ja
3. oman arvontunto.⁶

Vastaavasti valtion tekoja rajoittavat tekijät voidaan jaotella:

1. negatiivisten seuraamusten pelko, esimerkiksi omasta sotatoimesta aiheutuneet vastatoimet,
2. yleisen mielipiteen langettama tuomio, ja
3. valtion oma käsitys omasta sisäisestä arvokkuudesta, eli mitkä teot ovat sopusoinnussa sen itse itselleen arvioimansa ”imagon” kanssa.⁷

³ Ks. Ahlman 1993, s. 27 - 28.

⁴ Ks. Ahlman 1993, s. 28.

⁵ Ks. Ahlman 1993, s. 30.

⁶ Ks. Ahlman 1993, s. 30 - 31.

⁷ Ks. Ahlman 1993, s. 32 - 34.

Kun valtio aloittaa sodan, joka on sen voimavaroihin nähden hyvin mittava, voi se hyvin olla tietoinen niistä riskeistä, jotka liittyvät sotaan. Taloudelliset arvot ovat korvattavissa, mutta eivät sodan vaativat ihmisuhrit. Suurin tappio lienee kuitenkin se, että koko kansakunnalta riistetään tai riskeerataan koko kansakunnan olemassaolo ja siihenastinen henkinen kehitys. Toisin sanoen ollaan valmiita uhraamaan olemassa olevat taloudelliset resurssit ja monet ihmiselämät, jotta vastaisuudessa olisi mahdollista kehittyä vapaasti.⁸

Ahlman uskoo kuitenkin, että riittävän suuri tuhovoima voisi taata rauhan valtioiden välillä. Ajatus tässä on se, että jos kumpikin osapuoli tietää varmasti, että vastapuolen aseiden tuhovoima hävittäisi hyökkääjän olemassa olon, sodan aloittamisesta pidättäytytään varmuudella.⁹ Tämän mukaan Ahlmanin voisi katsoa kannattavan ydinasepelotinta.

LOPUKSI

Ahlmanin analyysi I maailmansodan aikaisesta valtion välisistä suhteista on hyvin hobbesilainen. Päinvastoin ja osin hyvin ymmärrettävistä syistä sodan keskellä hän ei näe itsessään mitään positiivista. Sota on hänestä epäonnistunut väline ratkaista konflikteja. Sotaan kuitenkin joudutaan epäluulojen synnyttämän varustelukierteen takia, mitä prosessia kiihdyttää ajatus siitä, että valtion olemassa olo on uhanalainen. Valtion olemassa oloa taas uhkaa se, että ei ole olemassa valtioiden yläpuolella ei ole olemassa elintä tai tekijää muuten, jolla olisi kiistaton valta ratkaista valtioiden välisiä kiistoja. Valtiot ovat suvereenneja, jonka takeena ovat vain sen omat voimat. Pelkkiin moraalisiin aatteisiin rauhan takeena Ahlman ei usko.

Ahlman käsittelee vain valtioiden välisiä sotia. Nykyisin sotien luonne on muuttunut. Sodat ovat enenevässä määrin järjestäytymättömiä sisällissotia tai terrorismitekoja. Varustelukierteen sijasta näiden perusteena on usein huono ja kehittämätön hallintojärjestelmä. Muutoksia on tuonut erityisesti taloudelliset ja kulttuuriset ja muut moninaiset vuorovaikutussiteet valtioiden välillä. Kansainväliset järjestöjen rooli on kasvanut ja samalla valtioiden tosiasiallinen suvereenisuus on pienentynyt Ahlman ajoista. Yleisen mielipiteen painoarvo on myös kasvanut moninkertaiseksi tiedonvälityksen tehostumisen myötä.

LÄHTEET

Ahlman, Erik. ”Sodan ja rauhan vaiheilla”. Teoksessa *Erik Ahlman. Artikkeleita (3)*, toim. Nukari, Leena. Jyväskylän yliopiston filosofian laitos. 1993, Jyväskylä, s. 23 – 35. Alkuperäinen artikkeli on julkaistu kulttuurilehdessä *Aika*, 1918, s. 217 – 229.

⁸ Ks. Ahlman 1993, s. 28.

⁹ Ks. Ahlman 1993, s. 27.

4.2. VALTIO ON ITSESSÄÄN SODAN SYY

Erik Ahlman pohti ensimmäisen maailmansodan aikana sotaa, ja niitä yleisiä syitä, jotka olivat omiaan johtamaan sotatilaan. Hän aloitti pohdiskelunsa määrittelemällä kollektiivisen persoonan. Tällaisen olion tunnusmerkeiksi hän mainitsee sympatian tunteen kahdessa merkityksessä. Ensiksi se merkitsee yksilön kykyä tuntea samoin kuin joku toinen. Toiseksi, varsinaisena kollektiivipersonallisuuden luo siihen liittyvä, pysyvänluonteinen, yksilöt kattava yhteistunne kyseisessä yhteisössä. Yhteistunne taas tarkoittaa sitä, että yhteisö korottaa jonkin arvon kiistattomasti muiden arvojen yläpuolelle.¹⁰

Esimerkkinä kollektiivipersonasta Ahlman pitää erilaisia uskontokuntien muodostamia yhteisöjä. Näillä lienee kiistatta kaikki jäsenet kattavia yhteisesti koettuja arvoja jaettuja. Kollektiivipersonallisuus on Ahlmanille organismin luonteinen ilmiö, jolla on aina jokin tarkoitusperä. Se ei kuitenkaan ole organismi, mutta se pyrkii sellaiseksi organisoitumalla ja sisällyttämällä toimintansa varmistamiseksi eriasteista pakkoa.¹¹

Ahlman pitää valtioita kaikkein leimallisimpina kollektiivipersonoina. Valtio yhdenmukaistaa voimakkaasti kansalaistensa näkemykset niin pienissä kuin suurissakin asioissa. Valtio ei tunnusta mitään korkeampaa voimaa kuin itsensä. Se toteuttaa ja ylläpitää kansakunnan yhteisen tahtoa samalla toimien sen turvaajana. Edelleen valtio ottaa itselleen sellaisia oikeuksia, joita ei yksilöillä ole. Näihin kuuluu myös määräämisvalta yksilön perusoikeuksia kohtaan. Näitä ovat mm oikeus elämään, omaisuuteen ja vapauteen. Valtio kieltää yksilöltä väkivallan, mutta käyttää sitä itse sellaista yksilöä kohtaan, joka ei mukaudu sen määräyksiin.¹²

Ahlman päättelee, että sota kuuluu loogisesti valtion käsitteeseen johtuen valtion suvereenisuudesta. Kun valtio ei tunnusta itselleen mitään muuta oikeutta kuin sitä, mitä se itse edustaa, tästä seuraa väkivaltainen konfliktiratkaisu, eli sota sellaisia toisia valtioita vastaan, jotka eivät alistu kyseisen valtion oikeaksi katsomiin vaatimuksiin.¹³

Sodat merkitsevät ennen kaikkea kollektiivisen persoonan elämän turvaamista ja sen intressien ajamista. Yksilön etu on tässä alisteinen kollektiivin etu. Yksilö voi myös henkisesti sitoutua kollektiivin etuihin siten, että hän ei edes kyseenalaista oman etunsa ja elämänsä uhraamista tarvittaessa kollektiivin edun hyväksi.¹⁴

Ahlmanin mukaan kysymystä siitä, onko jokin kansakunta tarkoitus itsessään, ei voida ratkaista järkevästi abstraktilla eikä myöskään konkreettisella tasolla, koska kysymys on subjektiivisista arvostuksista. Jos

¹⁰ Ahlman 1993, s. 15.

¹¹ Ahlman 1993, s. 18.

¹² Ahlman 1993, s. 19.

¹³ Ks. Ahlman 1993, s. 19.

¹⁴ Ks. Ahlman 1993, s. 20.

kysymys pyritään ratkaisemaan abstrakteilla tasoilla, joudutaan joko abstraktiin mahtifilosofiaan tai tyhjän aatefetisismiin. Jos kysymystä lähestyy konkreettisella tasolla jonkun yksittäistapauksen kautta, vastausta haetaan helposti kyseisen kansakunnan edustaman kollektiivipersonan arvojen kautta, jolloin vastaus on itsestään selvä.¹⁵

Jos taas väitetään, että sotaa käydään jotakin aatetta vastaan, esimerkiksi Saksan militarismia vastaan, joudutaan ongelmiin. Jos halutaan hävittää esimerkiksi Saksan militarismi, joudutaan hävittämään Saksan kansa, sillä ei ole olemassa mitään kansasta irrallaan ja hävitettävissä olevaa militarismia. On tietenkin mahdollista sanoa, että käydään sotaa joidenkin aatteiden puolesta. Mutta tämä on hyvin pinnallinen ilmaus, koska tällaisia entiteettejä ei yksinkertaisesti ole olemassa. Kun näin sanotaan, niillä täytyy tarkoittaa joitakin sellaisia aatteita, jotka samaistuvat kyseisen kollektiivisen persoonan intressien kanssa.¹⁶

Ahlman näkee silloisen suursodan osin seurauksena siitä, että 1800-luvulla eksaktien tieteiden ja tekniikan kehitys johti siihen, että abstrakteja totuuksia ja objektiivisuutta yleensä ruvettiin kunnioittamaan liikaa suhteessa toimijoin subjektiivisiin intresseihin. Sota manifestoi sitten sen, että kansakuntien, eli kollektiivisten persoonien subjektiivisilla pyrkimyksillä on sittenkin hyvin merkittävää tosiallista merkitystä ja voimaa.

LÄHTEET

Ahlman, Erik. ”Joukkopersonallisuus ja subjektiiviset arvot” teoksessa *Erik Ahlman. Artikkeleita (3)*, toim. Nukari, Leena. Jyväskylän yliopiston filosofian laitos. 1993, Jyväskylä, s. 15 – 22. Alkuperäinen artikkeli on julkaistu kulttuurilehdessä *Aika*, 1918, s. 72 – 79.

4.3. SOTA, VÄLINE LISÄTÄ OMAISUUTTA

G. F. Nicolain teoria sodasta

Erik Ahlman pohtii sodan luonnetta myös saksalaisen fysiologian professorin Georg Friedrich Nicolain (1874–1964) kirjan ”Sodan biologia” pohjalta. Kyseinen kirja julkaistiin I maailmansodan aikana vuonna 1918. Ahlman toteaa Nicolain olevan käytännön lääkäri, joka on tutustunut tarkkaan Kantin ajatteluun ja kielitieteeseenkin, vaikka jälkimmäisessä hän ei ole Ahlmanin mukaan erityisen etevä. Ahlman itse oli alun alkaen kielitieteilijä, joka siirtyi myöhemmin filosofian piiriin huomattessaan, että filosofiset kysymyksen kiinnostivat häntä enemmän.

¹⁵ Ks. Ahlman 1993, s. 20 - 21.

¹⁶ Ks. Ahlman 1993, s. 21.

Nicolai oli saksalainen sodan ja rauhan kysymyksissä toisinajattelija, joka tuomittiin Saksassa sodan aikana lyhyeen vankeusrangaistukseen. Hän pakeni Saksasta kesällä 1918 ensin Tanskaan ja päätyi myöhemmin Chilen, jossa kuoli vuonna 1964. Hän oli erityisen varma siitä, että äärikansallisuusaate on rauhan kannalta hyvin ongelmallinen asia. Kirjassaan ”Sodan biologia” Nicolai esittää sotaan liittyviä tieteellisluonteisia tosiasioita, mutta myös subjektiivisia mielipiteitään sodan luonteesta.

Lähtökohtana Nicolaille on ajatus siitä, että sota on ihmiselle eräänlainen olemassaolon taistelun muoto. Vastaavanlaista ilmiötä ei ole juuri löydettävissä eläinlajeissa yleensä. Eläimet eivät juuri tapa vastaavalla tavalla toisiaan, kuin ihmiset tappavat toisiaan sodassa. Eläimille tappaminen liittyy etupäässä ruuan hankintaan. Nicolai päätyykin siihen, että keskeinen tekijä sodan syynä on tämä ihmisen ominaisuus. Sotia alkoi syntyä, kun ihminen pyrki laajentamaan omaisuuden piiriä oman ruumiinsa ulkopuolelle. Sodilla pyrittiin hänen hankkimaan orjatyövoimaa. Toisin sanoen sotien pyrittiin orjuuttamaan vastapuoli ja näin kasvattamaan omaa omaisuutta.¹⁷

Nicolai väittää myös, että sotaiset kansat eivät ole yleensä ole olleet merkittäviä kulttuurikansoja. Lisäksi hänen väitteensä on, että teknistynyt sota ei edellytä erityistä ruumiillista kuntoa, ja että se suosii näin erityisesti heikkoa moraalialia. Sota itsessään alentaa enemmän tai myöhemmin siihen osallistuvien moraalisia vaatimuksia.¹⁸

Nicolai väittää myös, että pitemmällä tähtäimellä sodasta ei niinkään hyödy voittajavaltio vaan voitettu, jonka henkiset resurssit voivat saada ylläkettä voitetuksi tulemisesta. Voittajapuoli taas helposti tuudittautuu ylimielisyyteen ja ylemmyyden tunteeseen.¹⁹

Nicolai torjuu myös perättömänä väitteen siitä, että sodan edistäisivät teknologista kehittymistä yleensä. Hän pyrkii osoittamaan, että tilanne on tässä suhteessa todellisuudessa päinvastainen, eli sodat jarruttavat teknistä kehitystä. Hänen mukaansa sotien aikana tehdään vähemmän teknisiä keksintöjä kuin muuten.²⁰

Nicolain mukaan asevelvollisuusjärjestelmä kehitettiin alkuperäisesti torjumaan ulkoista hyökkäystä. Se on kuitenkin myöhemmin täysin vastakkaiseen suuntaan. Se on enemmänkin totaalisen sodankäynnin edellytys.²¹

Yhtenä perustekijänä sodalla Nicolai näkee äärimmillen tai liian korostuneen kansallistuneen isänmaan rakkauksineen. Nicolai käsittää asian niin, että kansalaistunteet ja kansojen erilaisuudet synnyttävät niin

¹⁷ Ks. Ahlman 1993, s. 37 - 38.

¹⁸ Ks. Ahlman 1993, s. 38.

¹⁹ Ks. Ahlman 1993, s. 39.

²⁰ Ks. Ahlman 1993, s. 39 - 40.

²¹ Ks. Ahlman 1993, s. 40.

paljon perusteita sodalla, että ainoa mahdollinen tapa saavuttaa pysyvä maailman rauha on se, että ihmiset tuntisivat itsensä ensisijaisesti koko maapallonkattavan maailman kansalaisiksi. Toisin sanoen tämä edellyttää, että kyettäisiin luomaan maailman valtio, jonka perusta ei olisi väkivaltaa sisältävässä pakossa, vaan moraalisisessa kulttuurissa.²²

Ahlman toteaa, että sotaa abstraktissa mielessä ei ole olemassa. Sotia on olemassa vain yksittäisten sotien kautta. Vaikka sodat todistettaisiin miten tuomittaviksi tahansa, mikään maa ei tällä perusteella hylkää sitä omista keinovalikoimistaan. Sotaan ryhtyvät maat pitävät sotaansa aina itse oikeutettuina. Ulkoisesti ja enemmän pohtimatta jokainen sota sinänsä tuntunee tuomittavalta ja moitittavalta. Mutta kun asiaa tarkastelee sotaa käyvien näkökulmasta ja tarkemmin siihen syventyen, tilanne on todennäköisesti toinen.²³

LOPUKSI

Nicolai käsittelee laajoja kysymyksiä, jotka perustuvat oletuksiin ihmisen fysiologisesta luonteesta ja sen johtuvista seurauksista. Tuntuu siltä, että nykyisin tietämys ihmisen fysiologiasta ominaisuuksista on merkittävästi aikaisempaa suurempaa. Herää myös kysymys siitä, onko loppujen lopuksi ihmisen ja eläimen perusluonne suhteessa erilaisiin keskinäisiin valtataisteluihin suurestikaan erilainen, kuten Nicolai tuntuu ajattelevan. Ajatus siitä, että liiallisuuteen kehittyvä kansallisuusaate olisi mahdollista torjua vain maailmankansalaisuusajattelulla, tuntuu utopialta. Kansojen luokitteluun erilaisiin tyyppeihin on hyvin hämärärajan luokittelu, jolla tuskin on mahdollista päästä kovin vakuuttaviin johtopäätöksiin.

LÄHTEET

Ahlman, Erik. ”Eräs maailmansodan tilitys.” Teoksessa *Erik Ahlman. Artikkeleita (3)*, toim. Nukari, Leena. Jyväskylän yliopiston filosofian laitos. 1993, Jyväskylä, s. 36 – 43. Alkuperäinen artikkeli on julkaistu kulttuurilehdessä *Aika*, 1919, s. 1 - 8.

http://en.wikipedia.org/wiki/Georg_Friedrich_Nicolai , viitattu 26.5.2011

<http://www.archive.org/details/biologyofwar00nicouoft> , viitattu 26.5.2011

²² Ks. Ahlman 1993, s. 41 - 42.

²³ Ks. Ahlman 1993, s. 43.